

VILNIAUS UNIVERSITETAS TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS TEISĖS IR CIVILINIO PROCESO TEISĖS KATEDRA

Dieninio skyriaus V kurso
Komerčinės teisės atšakos studento
Raimondo Balsio

MAGISTRINIS DARBAS

**NUKRYPIMAS NUO LYGIŲ DALIŲ PRINCIPO
SANTUOKOS NUTRAUKIMO BYLOSE
(DEPARTURE FROM THE PRINCIPLE OF THE
EQUALITY OF THE SHARES IN THE MARRIAGE CASES)**

Darbo vadovas: lekt. E. Laužikas
Recenzentas: lekt. dr. D. Bublienė

Vilnius 2008

Turinys

Įvadas.....	2
1. Lygiateisiškumo principo samprata ir įgyvendinimas padalijant sutuoktinių bendrą turtą.....	5
2. Lygių dalių principo įtvirtinimo raida.....	9
3. Pagrindai lemiantys nukrypimą nuo lygių dalių principo.....	10
3.1 <i>Nepilnamečių vaikų interesai</i>	15
3.2 <i>Sunki sutuoktinio turtinė padėtis</i>	23
3.3 <i>Sunki sutuoktinio sveikatos būklė</i>	24
3.4 <i>Sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo</i>	25
3.5 <i>Nelygus indėlis įgyjant bendrą turtą</i>	27
3.6 <i>Pagrindai taikomi užsienio valstybėse</i>	30
4. Sutuoktinio pareiga mokėti kitam sutuoktiniui išlaikymą.....	33
5. Sutuoktinio kaltais veiksmais sumažintas bendras turtas arba dėl jo kaltės negautos pajamos.....	34
6. Turto padalijimo būdo įtaka nustatant sutuoktinių bendro turto dalis.....	36
7. Teismo vaimuo dalijant sutuoktinių turtą.....	38
8. Kreditoriaus interesų apsaugos problema.....	40
9. Proceso atnaujinimas bylose dėl sutuoktinių turto padalijimo.....	43
Išvados.....	45
Santrauka.....	47
Summary.....	48
Literatūros sąrašas.....	49

Įvadas

Temos aktualumas ir originalumas. Magistriniame darbe plėtojamos temos aktualumas pasireiškia dvejopai - tiek teorijoje, tiek praktikoje. Temos reikšmė teorijai pasireiškia tuo, kad mokslinėje literatūroje, o ypač lietuvių kalba nėra susisteminto ir visapusiško nagrinėjamos temos tyrimo ir analizės. Tokia analizė leistų tinkamai vertinti nukrypimo nuo sutuoktinių lygių dalių principo taikymo būtinybę ir reikšmę, leistų palyginti Lietuvoje ir užsienio valstybėse taikomus pagrindus, padėtų rasti atsakymus į iškilančius probleminius klausimus.

Temos reikšmė praktikai taip pat yra neabejotina. Ji pasireiškia tuo, jog teisininkams ir kitiems visuomenės nariams yra svarbu žinoti įstatyme įtvirtintus ir teismų praktikoje pasitaikančius turto padalijimo nelygiomis dalimis pagrindus, šių pagrindų taikymo specifiką. Nesant gausios teisės doktrinos nagrinėjamu klausimu šis darbas galėtų būti nežymus žingsnis link teisės aiškinimo ir plėtojimo sutuoktinių bendro turto padalijimo srityje.

Atsižvelgiant į tai, kad sutuoktiniams nutraukiant santuoką tarp jų kylantys ginčai dažniausiai susiję su bendrąja jungtine nuosavybe esančio turto padalijimu, bei į tai, kad po santuokos nutraukimo tai dažnai sukelia vienos ar kitos šalies neigiamas emocijas ir nuomonę apie egzistuojantį teisingumą, tinkamas turto padalijimą ir galimą nukrypimą nuo lygių dalių principo reguliuojančių normų suvokimas yra svarbus ir reikšmingas pačių sutuoktinių teisėtiems lūkesčiams ir interesams užtikrinti.

Darbo originalumas. Reikia pažymėti, kad nors santuokos nutraukimas ir turto padalijimas yra gana dažni visuomenės gyvenime, tačiau doktrinoje daug straipsnių darbo tema nepavyko rasti. Lietuvos teisės doktrina nagrinėjamu klausimu apsiriboja Civilinio Kodekso III knygos komentaru ir dar viena neseniai išleista knyga “Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai”. Lietuvos teisės mokslininkai ir praktikai

nėra atlikę nuodugnesnės mokslinės analizės, nėra monografinio pobūdžio darbų, kuriuose išimtinai būtų nagrinėjamos nukrypimo nuo lygių dalių principo sąlygos.

Darbo tikslai ir objektas. Šio darbo tikslas yra atskleisti Civilinio kodekso 3.123 straipsnyje įtvirtinto nukrypimo nuo lygių dalių principo instituto esmę, išanalizuoti jo teorines ir praktines problemas, nurodyti galimus jų sprendimo variantus.

Pagrindinis dėmesys darbe skiriamas Civilinio kodekso normoms, įtvirtinančioms nukrypimo nuo lygių dalių principo pagrindus, šių teisės normų aiškinimo ir taikymo praktikai Lietuvos Aukščiausiajame teisme, taip pat pateikiamos Lietuvos autorių nuomonės šioje srityje. Norint konkrečiau paaiškinti nukrypimo nuo lygių dalių atvejus ir tvarką, išimtinai remiamasi teismų praktika, kadangi vien tik teisės normos visada yra abstrakčios ir negyvos, kadangi gyvenimas daug sudėtingesnis, nei iš anksto galima suplanuoti kuriant teisės normas. Todėl darbe aptariama gan didelis kiekis teismų „pasisakymų“ nukrypimo nuo lygių dalių principo klausimais.

Tyrimo metodai. Darbo temos tinkamai analizei atlikti naudojami lingvistinis, lyginamasis, teleologinis, sisteminis, loginis ir precedentinis teisės aiškinimo metodai. Plačiausiai taikomi teologinis, lingvistinis ir loginis metodai. Teleologinis metodas darbe taikomas atskleidžiant teisės normų, reglamentuojančių nukrypimo nuo lygių dalių principo instituto tikslus, įstatymų leidėjų ketinimus. Lingvistinio metodo pagalba darbe bus analizuojamos konkrečios teisės aktų normos kaip antai įstatymų, ratifikuotų tarptautinių sutarčių ir kt., šis metodas glaudžiai siejasi su jau minėtu teologiniu metodu, kartais dar įvardijamu kaip įstatymų leidėjo ketinimų metodu. Abu šie metodai pasirinkti dėl to, kadangi būtent teisės aktų normos išreiškia oficialią valstybių poziciją tam tikrų teisės institutų atžvilgiu. Loginis metodas pasitelktas apibendrinti darbe aptartą medžiagą, išsakyti poziciją, nuomonę, taip pat aiškinant teisės normų turinį bei suformuluojant išvadas. Sisteminis metodas naudojamas aptariant nukrypimo nuo lygių dalių principo pagrindus, ypatumus, santykį su kitais glaudžiai susijusiais civilinės teisės institutais, kaip bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, sutuoktinių turiniai santykiai ir kitais. Lyginamojo metodo pagalba darbe palyginamas nagrinėjamo klausimo reguliavimas ir praktinis įgyvendinimas Lietuvos, ir užsienio valstybėse. Precedentinio metodo pagalba aptariami svarbiausi Lietuvos teismų sprendimai aktualūs tiriamai magistro darbo

temai. Metodas aktualus atskleidžiant nukrypimo nuo lygių dalių principo įgyvendimą realiame gyvenime, pasitaikančias problemas ir nurodant jų sprendimo būdus.

Panaudoti šaltiniai.

- 1) Norminė literatūra; svarbiausiais norminės literatūros šaltinis yra Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, o tiksliau Civilinio kodekso III knygos VIII skyriaus normos reglamentuojančios sutuoktinių bendro turto padalijimo klausimus. Nagrinėjant atskirus klausimus yra pasitelkiami kiti teisės aktai, kuriuose yra svarbių normų nagrinėjamai temai, tai Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, iki naujojo Civilinio kodekso galiojęs Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksas, o taip pat aktualūs tarptautiniai dokumentai;
- 2) specialioji literatūra; Iš lietuvių autorių reikšmingumu pasižymi P. S. Vitkevičiaus knyga „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“ , 2002 m. išleistas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras „Trečioji knyga. Šeimos teisė.“, „Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai“ Dar papildomai bus pasinaudota anglų ir rusų mokslinės literatūros šaltiniais;
- 3) dėl jau paminėtų motyvų nagrinėjamai temai ypatingai yra svarbios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartys, senato nutarimai, o taip pat ir užsienio teismų sprendimai.

Lygiateisiškumo principo samprata ir įgyvendinimas padalijant sutuoktinių turta

Sutuoktinių lygiateisiškumas yra bendrojo civilinės teisės principo, įtvirtinto Civilinio kodekso 1.2 straipsnyje, išraiška šeimos teisėje. Konstitucijos 38 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios. Taigi, šis principas reiškia, kad sutuoktiniai turi lygias turtines ir asmenines neturtines teises, draudžiama diskriminuoti dėl lyties. Sutuoktinių lygiateisiškumas detalizuojamas kituose Civilinio kodekso straipsniuose: nurodomas vienodas ir vyrų, ir moterų santuokinis amžius (CK 3.14 str.); sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam ir vaikams visais šeimos gyvenimo klausimais (CK 3.26 str.); sutuoktiniai turi lygias teises ir pareigas remti vienas kitą moraliai ir materialiai, prisidėti prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo (CK 3.27 str. 1 dalis); tėvas ir motina turi lygias su savo vaikais susijusias teises ir pareigas (CK 3.156 str.); vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo neturi teisės perleisti, įkeisti, išnuomuoti ar kitokiu būdu suvaržyti teises į kilnojamąjį daiktą naudojamą šeimos ūkyje (CK 3.35 straipsnio 1 dalis) ir t. t.

Asmenų lygiateisiškumo ir diskriminavimo draudimo svarbą parodo ir jų ypatingas statusas svarbiausiuose tarptautiniuose dokumentuose, tokiuose kaip Europos Žmogaus teisių konvencija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1, 2 straipsniai). Nediskriminavimo aspektas yra aiškiai išvelgiamas Europos Žmogaus teisių konvencijoje Septintojo protokolo 5 straipsnyje, kuris numato sutuoktinių lygybę santuokos ir net jos nutraukimo atveju. Daugelio valstybių teisėje tėvų lygiateisiškumas vaikų atžvilgiu laikomas principine nuostata. Bet kokių prezumpcijų taikymas vieno iš tėvų naudai, kiek tai užkerta kelią būtinybei kiekvienoje konkrečioje byloje nustatyti vaiko interesų turinį, yra nesuderinamas su Konvencijos 8 bei 14 straipsnio reikalavimais. Būtinumą užtikrinti sutuoktinių lygiateisiškumą visose srityse yra pabrėžęs ir Europos Tarybos Ministrų komitetas¹.

¹ Resolution No (78) 37 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 27 September, 1978, Equality of Spouses in Civil Law and Explanatory Memorandum. Strasbourg, 1979.

Lygiateisiškumas reikalauja, kad visi šeimos klausimai būtų sprendžiami ne vienašališkai, o abipusiu sutuoktinių sutarimu. Negali būti tokių sutuoktinių tarpusavio santykių, kai problemos sprendžiamos vienališkai, kai vieno sutuoktinio valia primetama kitam. Abu sutuoktiniai privalo rūpintis šeimos buitimi, gyvenimo sąlygomis, vaikų išlaikymu, auklėjimu ir panašiai. Lygiateisiškumo principo nepažeis ir ta aplinkybė, kad materialus sutuoktinių indėlis į šių pareigų vykdymą gali būti nevienodas, pavyzdžiui dirba tik vyras, o žmona namų šeimininkė. Lygiateisiškumas reikalauja, kad kiekvienas sutuoktinis prisidėtų prie šeimos pareigų vykdymo pagal savo galimybes, o ne visiškai vienodo materialiojo jų indėlio.

Tačiau kaip ir kiekvienas principas, sutuoktinių lygiateisiškumo principas nėra absoliutus. Vadovaujantis Civilinio kodekso 1.2 straipsnio 2 dalimi, civilines teises gali apriboti tik įstatymai ar įstatymų pagrindu – teismas, jeigu toks apribojimas būtinas viešajai tvarkai, geros moralės principams, žmonių sveikatai ir gyvybei, asmenų turtui, jų teisėms ir teisėtiems interesams apsaugoti. Įstatymo numatytais atvejais, siekiant apginti visos šeimos, vaikų ar vieno iš sutuoktinių teises ar teisėtus interesus, kito sutuoktinio teisės gali būti ribojamos. Pavyzdžiui, sutuoktinio, iš esmės nevykdančio savo pareigų, numatytų Civiliniame kodekse, neprotingais veiksmais keliančio grėsmę šeimos interesams, teises kito sutuoktinio prašymu teismas gali apriboti ir uždrausti jam be kito sutuoktinio sutikimo disponuoti bendru turtu (CK 3.34); negalioja sutuoktinių susitarimai, pažeidžiantys vieno iš sutuoktinių teises ir teisėtus interesus (CK 3.53 straipsnio 4 dalis, 3.105 straipsnis); pripažinus santuoką negaliojančia, nesąžiningas sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą ir kitų teisių, kurios pripažįstamos sąžiningam sutuoktiniui (CK 3.45-3.47 str.); sutuoktinis pripažintas kaltu dėl santuokos nutraukimo, netenka tam tikrų teisių; siekiant apsaugoti vaiko interesus jis gali būti atskirtas nuo vieno iš tėvų arba apribota vieno iš jų valdžia (CK 3.179-3.180 str.) ir t.t.

Atlikus Civilinio kodekso teisės normų analizę, galima teigti, kad sutuoktinių lygiateisiškumo principo neabsoliutumą teisės normose apsprendžia kitų šeimos teisės ir bendrųjų civilinės teisės principų įgyvendinimas: tai prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynybos principas reiškiantis, kad sprendžiant visus šeimos klausimus, susijusius su vaikais, tiek tėvai, tiek teismas, tiek kiti asmenys privalo pirmiausiai atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis. Neleistinumo piknaudžiauti teise, reiškiančio pagrindinių civilinės teisės principų – sąžiningumo ir protingumo pažeidimą. Protingumas yra bendrasis teisės principas,

reikalaujantis, kad asmuo elgtųsi apdairiai, rūpestingai, atidžiai, teisingai ir sąžiningai. Protingumo kriterijus reiškia, kad asmens veiksmus konkrečioje situacijoje būtina vertinti pagal apdairaus, rūpestingo ir atidaus, t.y. racionalaus protingo asmens elgesio adekvačioje situacijoje etaloną. Sąžiningumas reikalauja atidumo, rūpestingumo, šalių kooperavimosi, viena kitos informavimo, atsižvelgimo į teisėtus ir pagrįstus kitos šalies interesus.²

Taigi, sutuoktinių lygiateisiškumo principo įgyvendinimo ribojimas betarpiškai susijęs su kitų civilinės teisės principų įgyvendinimu. Įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas sutuoktiniai turi laikytis ir nepažeisti ne tik jų lygiateisiškumo, bet ir sąžiningumo, protingumo, prioritetinės vaiko teisių apsaugos principų.

Iš sutuoktinių lygiateisiškumo principo kyla ir sutuoktinių turto lygių dalių prezumpcija. Civilinio kodekso 1.117 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios, o 2 straipsnio dalis numato, kad nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo galima nukrypti tik Civilinio kodekso numatytais atvejais. Minėtame straipsnyje įtvirtintas sutuoktinių bendro turto lygių dalių principas. Galima teigti, kad šis principas yra išvestinis iš sutuoktinių lygiateisiškumo principo ir yra laikytinas, kaip vienas iš lygiateisiškumo principo veikimo atvejų bendro sutuoktinių turto padalijimo procese. Sutuoktinių turto lygių dalių principo veikimo sritis yra siauresnė nei lygiateisiškumo principo, kadangi jis taikomas tik kai dalijimas bendras sutuoktinių turtas. Apskritai šio principo išskyrimas dar savaime nereiškia, kad kiekvienam sutuoktiniui priklauso pusė bendro turto, nes bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės dalys nėra nustatytos. Kokia turto dalis atitenka kiekvienam sutuoktiniui sprendžiama bendraja jungtine nuosavybe esančio turto dalijimo metu.

Atskleidžiant nagrinėjamo principo esmę, svarbu nustatyti, kam jis yra reikalingas, kokių tikslų siekia įstatymų leidėjas. Sutuoktinių lygių dalių principo kaip ir teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto padalijimą, paskirtį reikia aiškinti sistemiškai per viso bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės instituto prigimtį ir tikslus. Lietuvos Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad „Civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalis įtvirtina principą, kad turtas, įgytas po santuokos sudarymo, yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė. Sutuoktinių bendrosios

² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Justitia, Vilnius 2001.

jungtinės nuosavybės instituto tikslas yra dvejopas. Pirma, šiuo institutu siekiama užtikrinti sutuoktinių turtinį lygiateisiškumą – nepriklausomai nuo kiekvieno iš sutuoktinių asmeninio indėlio sukuriant turta, preziumuojama, jog jų dalys yra lygios. Tokia nuostata leidžia apginti turtinius interesus ekonomine prasme silpnesnio sutuoktinio, kuris dėl objektyvių priežasčių, pavyzdžiui, vaikų gimdymo ir priežiūros, ligos ir pan., įnešė mažesnę indėlį, sukuriant turta. Be to, Civilinio Kodekso 3.123 straipsnis leidžia, esant rimtoms priežastims, nukrypti nuo lygių dalių principo ir priteisti vienam iš sutuoktinių didesnę turto dalį. Ši teisė taip pat patvirtina, kad sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės institutas skirtas prioritetiškai apginti ekonomiškai ir socialiai silpnesnio sutuoktinio interesus.

Antra, sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės institutas skirtas apginti sutuoktinių nepilnamečių vaikų turtinius interesus, nes, dalinant bendrą sutuoktinių turta, kartu yra apsaugomi ir nepilnamečių vaikų interesai (CK 3.123 str. 1 d.). Aptarti sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės instituto tikslai reikalauja kiekvieną konkrečią situaciją spręsti taip, kad šie tikslai būtų pasiekti.³

Taigi, šiame teismo „pasisakyme“ dėl bendrosios jungtinės nuosavybės yra aiškiai išreikštas pagrindinis sutuoktinių turto lygių dalių principo tikslas – tai ekonomine prasme silpnesnio sutuoktinio turtinių interesų apsauga.

³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. balandžio 2 d. nutartis c.b. *J.R. v. S.R.*, Nr. 3K-3-449/2003

Lygių dalių principo įtvirtinimo raida

Sutuoktinių bendro turto lygių dalių principas daugelio Europos valstybių įstatymuose buvo įtvirtintas XX amžiaus viduryje. Lietuvoje kaip ir kitose valstybėse iki šio principo atsiradimo sutuoktinių turiniai santykiai buvo apsprendžiami vadovaujantis kitokiomis taisyklėmis.

Tarpukario Lietuvoje sutuoktinių turiniams santykiams buvo būdingas vyro ir žmonos turto atskirumas. Susituokus vyro ir žmonos turtas netapdavo bendras: kiekvienas jų galėjo turėti ir dar įsigyti atskirą nuo sutuoktinio nuosavybę, tvarkyti ją savo nuožiūra. Įstatymai nedraudė sutuoktiniams perleisti vienas kitam turtą už atlyginimą ar be jo. Sutuoktiniai neatsakė vienas už kito skolas.

Užnemunėje turtinė sutuoktinių padėtis buvo kitokia: čia žmonos turtu naudojosi ir jį valdė vyras. Nors Lietuvoje paskelbtas Civilinių įstatymų pakeitimas ir papildymas Užnemunėje taip pat buvo nustatęs sutuoktinių turto atskirumo principą, bet čia ir toliau liko dažnos priešvedybinės sutartys, kuriose, be kita ko, buvo galima susitarti ir dėl turto bendrumo.⁴

Lygių dalių principo užuomazgos Lietuvos teritorijoje sietinos su “prisijungimu” prie Sovietų Sąjungos. 1940 metų gruodžio 1 dieną buvo įvestas 1926 metų RTFSR Santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas, kuris galiojo iki 1970 metų. Šis teisės aktas įtvirtino, kad sutuoktiniai visose srityse yra lygiateisiai. Jų turėtas turtas iki santuokos sudarymo pripažįstamas atskiru, o įgytas santuokoje tampa bendra sutuoktinių nuosavybe. 1968 metais TSRS Aukščiausioji Taryba priėmė sąjunginių respublikų Santuokos ir šeimos įstatymų pagrindus, kuriais remiantis buvo parengtas ir patvirtintas Lietuvos TSR Santuokos ir šeimos kodeksas, įsigaliojęs nuo 1970 metų. Šiuose teisės aktuose buvo nustatyta, kad turtinės vyro ir žmonos teisės yra lygios. Įgytas santuokos metu turtas pripažįstamas bendra abiejų sutuoktinių nuosavybe. Nustatyta bendra taisyklė, išplaukianti iš sutuoktinių lygiateisiškumo principo, kad dalijant turtą, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, jų dalys laikomos lygios. Tai reiškė, jog, dalijant turtą, įgytą santuokos metu, nesvarbu koks kiekvieno iš sutuoktinių užsiėmimas, gauto atlyginimo dydis. Teismui, buvo suteikta teisė dalijant turtą, nustatyti nelygias turto dalis, esant bent vienai iš šių sąlygų: jeigu to reikalauja nepilnamečių vaikų interesai arba sutuoktinis bendrą turtą

⁴ M. Maksimaitis, S. Vansevičius. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1997

naudojo ne šeimos interesais. Pasak to meto autorių, į vaikų interesus galėdavo būti atsižvelgiama įvairiai: “dalijant gyvenamąjį namą, sutuoktiniui, su kuriuo gyvena nepilnamečiai vaikai, gali būti išskirta didesnė dalis, saulėtoji namo pusė, palikta daugiau daiktų, kurie būtini vaikų priežiūrai ir auklėjimui. Tačiau toks nukrypimas buvo galimas tik tai nurodant, kodėl teismas nustatė nelygias turto dalis.”⁵ Teismų sprendimai, kai padalijant tarp sutuoktinių turtą buvo priteisiamas didesnis turtas vienam pagrindui, kad sutuoktinis gauna didesnę atlyginimą, būdavo panaikinami aukštesnės instancijos teismuose.

3. Pagrindai lemiantys nukrypimą nuo lygių dalių principo

Civilinio kodekso 3.123 straipsnyje nurodytos sąlygos, kada sutuoktinių turtas gali būti padalytas nelygiomis dalimis. Straipsnio 1 dalyje pateikiamas pavyzdinis sąrašas aplinkybių, kurias įvertinęs teismas, dalydamas bendrą sutuoktinių turtą, gali nukrypti nuo lygių dalių principo. Paminėtos tokios aplinkybės:

- nepilnamečių vaikų interesai;
- sutuoktinio sveikatos būklė;
- sutuoktinio turtinė padėtis;
- sutuoktinio pareiga mokėti kitam sutuoktiniui išlaikymą;
- sutuoktinio savanaudiškais veiksmais sumažintas bendras turtas arba dėl sutuoktinio kaltės negautos pajamos.

Pažymėtina, kad pateikiamas sąrašas nėra baigtinis ir teismas, įvertinęs konkrečios bylos aplinkybes, gali pripažinti svarbiomis bet kurias kitas aplinkybes. Svarbu, kad aplinkybės, kuriomis teismas grindžia nukrypimą nuo lygių dalių principo, egzistuočiau dalijant turtą. Nukrypstant nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo vadovaujantis kitomis aplinkybėmis, teismas turi nustatyti, kad toks nukrypimas pagrįstas tam tikrų teisinių gėrių apsauga, kurių gynyba visumos aplinkybių kontekste būtų pagrįsta teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 straipsnio 4 dalis). Įstatymų leidėjui Civilinio kodekso 3.123 straipsnyje iš esmės nurodžius pagrindines aplinkybes, kurioms esant galima nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, kitomis aplinkybėmis nuo šio principo

⁵ P.Rasimavičius. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius, Mintis 1981.

galima nukrypti tik nustatčius tokio nukrypimo realų poreikį atsižvelgiant į pirmiau nurodytus kriterijus.⁶

Teismas, nustatęs keletą svarbių aplinkybių reikšmingų nukrypimui nuo lygių dalių principo, vienos ir kitos šalies naudai gali netaikyti Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalies arba tam tikroms aplinkybėms suteikti prioritetą. Bet kuriuo atveju teismas tai turi motyvuoti procesiniame sprendime.⁷

Pagrindai nukrypti nuo lygių dalių principo padalijant turta yra numatyti ir Civilinio kodekso 3.234 straipsnio 3 dalyje, kuri reglamentuoja sugyventinių bendro turto padalijimą ir nurodo kad nukrypti nuo lygių dalių principo teismas turi teisę, jeigu atsižvelgiant į sugyventinių nepilnamečių vaikų interesus, sugyventinių bendro gyvenimo trukmę, jų amžių, sveikatą, turtinę padėtį, asmeninį indėlį į bendro turto sukaukimą bei kitas svarbias aplinkybes, būtų teisinga ir protinga vienam sugyventiniui priteisti didesnę turto dalį. Taigi, šis straipsnis numato platesnį pagrindų sąrašą. Nors reguliuojami santykiai nėra tapatūs, tačiau tai nereiškia, kad ir santuokos nutraukimo atveju, kai kuriuo iš papildomai minimų pagrindų teismas negalėtų motyvuoti nukrypimą nuo lygių dalių principo.

Anksčiau galiojęs Santuokos ir šeimos kodeksas nagrinėjamus santykius reguliavo praktiškai taip pat kaip ir naujasis Civilinis kodeksas. Santuokos ir šeimos kodekso 23 straipsnis numatė, kad atsižvelgdamas į vieno iš sutuoktinių sveikatos būklę, jo turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes, teismas gali priteisti vienam iš sutuoktinių didesnę bendro turto dalį. Dalijant sutuoktinių, turinčių nepilnamečių vaikų, turta, visais atvejais turi būti atsižvelgta į šių vaikų turtinius interesus.⁸ Taigi reguliavimas praktiškai nepasikeitė.

Daugelyje užsienio valstybių santuokos nutraukimo atveju galioja prezumpcija, kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios. Tačiau praktiškai visos užsienio valstybės numato pagrindus, kuriems esant sutuoktiniam gali būti priteisiamos nelygios turto dalys.

Kalbant apie pagrindus nukrypti nuo lygių dalių principo užsienio valstybėse, gana platus sąrašas pateikiamas JAV Teksaso ir kitose valstijose. Toliau pateikiami ten taikomi pagrindai ir jų įtvirtinimas teismų precedentuose.

⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 12 d. nutartis c.b. *P. A. v O. A.*, Nr. 3K-3-479/2005 m.

⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 20 d. nutartis c.b. *Ž. V. v J. V.*, Nr. 3K-3-220/2007 m.

⁸ Valstybės žinios. 1969, Nr. 21-186.

Teksase teismai turi plačią diskreciją dalindami bendrą sutuoktinių turtą. Bendras sutuoktinių turtas neprivalo būti dalijamas į dvi lygias dalis. Teismas gali nurodyti, jog jis dalijamas į dvi skirtingas dalis, jei tam egzistuoja protingas pagrindas. Nors nėra reikalavimo padalinti bendrą turtą lygiomis dalimis, teismas turi vadovautis protingumo principu. Teismo diskrecija nėra be ribų, todėl sprendimas dėl turto padalijimo gali būti panaikintas apeliacinėje instancijoje, jei jis yra toks neteisingas ir šališkas, jog reiškia teismo piktnaudžiavimą jam suteiktomis galiomis. Kiekviena byla turi būti nagrinėjama iš esmės sprendžiant, ar nukrypimas nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo yra pagrįstas. Aukščiausiasis Teksaso teismas byloje *Murff v. Murff*, 615 S.W.2d 696, 700 (Tex. 1981) pasisakė dėl teismo diskrecijos ir lankstumo dalijant bendrą sutuoktinių turtą. Teismas pasakė, kad „santuokos nutraukimo byloje teismas turi galimybę stebėti šalis, įvertinti jų patikimumą, nustatyti jų poreikius ir socialinį bei ekonominį potencialą. Vertindamas faktus, teismas yra įgalintas naudoti visas savo teisinės žinias, žmogiškąjį supratimą ir patirtį. Nors daugelis skyrybų bylų turi panašumų, nėra dviejų tokių, kurios būtų analogiškos. Matematinis preciziškumas dalinant turtą santuokos nutraukimo byloje paprastai nėra įmanomas. Teismai turi didelę laisvę ir diskreciją ir jos gali būti panaikintos tik esant aiškiam teismų piktnaudžiavimo atvejui“. Aukščiausiasis teismas minėtoje byloje ir daugelis kitų apeliacinių teismų kitose bylose citavo ne vieną veiksnį, į kurį teismams reikėtų atsižvelgti priimant sprendimus dėl nelygiaverčio bendro sutuoktinių turto padalijimo. Aukščiausiasis Teksaso teismas nusprendė, kad kiekvienos santuokos aplinkybės diktuoja faktorius, į kuriuos teismas atsižvelgs dalindamas bendrą turtą. Vieno ar daugiau faktorių buvimas privalo būti pagrįstas įrodymų persvara, idant atsirastų galimybė neproporcingai padalinti sutuoktinių bendrą turtą.⁹ Toliau pateikiamas sąrašas apima veiksnius, kuriuos Teksaso valstijos teismai laiko tinkamais veiksniais vertindami nukrypimo nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo galimybes:

a) tikėtinas šalies poreikis ateityje gauti išlaikymą – *Goren v. Goren*, 531 S.W.2d 897, 899-900 (Tex. Civ. App. – Houston [1st Dist.] 1975 byloje teismas neproporcingai padalijo bendrą sutuoktinių turtą pagrindiniu tokio sprendimo motyvu nuroydamas atitinkamą šalių poreikį gauti išlaikymą ateityje. Teismui suteikta teisė atsižvelgti ne tik į abiejų sutuoktinių materialų turtą ir jų įsipareigojimus, bet ir į kitas aplinkybes,

⁹ *Division of the Marital Estate upon Divorce, Splitting the Sheets Who Gets What and Why* by Robert J. Ulman, 2003-10-03. Number of Pages 21

kaip antai atitinkamas šalių sąlygas, jų galimybes ir sugebėjimus. *Goren v. Goren* byloje teismas atsižvelgė į atitinkamus šalių įsipareigojimus, uždarbio galimybes ir galimą šalių poreikį išlaikymui. Daugelyje bylų santuokos nutraukimo bylų dažniausiai cituojamas veiksnys, tampantis pagrindu turto dalijimui nelygiomis dalimis, yra tai, jog vienas sutuoktinis yra reikalingas išlaikymo;

b) skirtumas tarp šalių pajamų ir uždarbio galimybių – vienoje byloje, kurioje buvo nustatytas didelis skirtumas tarp sutuoktinių uždarbio galimybių, aukštesnės instancijos teismas išreiškė tokią nuomonę: „Mes negalime teigti, kad didelis skirtumas tarp sutuoktinių galimybės gauti pajamas reikalauja paskirstyti bendrą sutuoktinių turtą taip, kad žymiai daugiau nei pusė turto tektų mažesnes galimybes turinčiam sutuoktiniui. Tai ypač akivaizdu šioje byloje, kurioje apeliante teismo sprendimu gavo pakankamai didelės vertės turto, jai priteistos protingos pinigų sumos vaiko išlaikymui ir nėra jokių įrodymų, jog jos finansiniai poreikiai viršija tuos, kurie patenkinti teismo sprendimu. Teismo sprendimas, kuriuo bendras sutuoktinių turtas padalintas beveik lygiomis dalimis, nėra akivaizdžiai neteisingas ir patenka į šio teismo diskreciją“;

c) atitinkamos šalies verslo ir užimtumo galimybės – šis ekonominis veiksnys taip pat susijęs su uždarbio galimybėmis. Teismo galoje yra nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, kuomet remiamasi šalių verslo ir įsidarbinimo galimybėmis;

d) skirtingas šalių išsilavinimas – šis faktorius glaudžiai susijęs su šalių uždarbio galimybėmis ateityje;

e) kiekvieno sutuoktino finansinės sąlygos ir įsipareigojimai;

f) kaltė dėl santuokos iširimo – teismas, priimdamas sprendimą dėl teisingo ir nešališko bendro sutuoktinių turto padalijimo gali atsižvelgti į vieno iš sutuoktinių kaltę dėl santuokos iširimo bei paskirti nekaltajai šaliai didesnę bendro turto dalį dėl tokio elgesio. Kaltės vertinimas apima ir fizinį smurtą šeimoje. Tam, kad teismas vertintų kaltę kaip veiksni, įgalinantį teismą nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, turi būti įrodyta, jog kaltė yra santuokos nutraukimo priežastis;

g) nauda, kurią nekaltas sutuoktinis būtų gavęs, jei santuoka nebūtų nutraukta;

h) fizinė sveikata – esminis veiksnys, susijęs su uždarbio perspektyvomis ir išlaikymo reikalingumu. *McCartney v. McCartney*, 548 S.W.2d 435, 439 (Tex. Civ. App.—Houston [1st Dist] 1976) byloje aukštesnės instancijos teismas paliko apylinkės teismo sprendimą nepakeistą ir nurodė, jog: nors šioje byloje žmona gavo 6,16 proc. didesnę

bendro sutuoktinių turto dalį, nustatyta, kad potencialios vyro pajamos bus žymiai didesnės nei žmonos. Fizinė jos negalia ir nepakankamas išsilavinimas greičiausiai privers ją parduoti dalį turto, tuo tarpu gautinos vyro pajamos padidins bendrą jam priskirto turto dalį;

i) vaikų globos nustatymas;

j) atitinkami asmeninio šalių turto dydžiai ir bet koks numatomas paveldėjimas – *Dewey v. Dewey*, 745 S.W.2d 514, 520 (Tex. Civ. App. - Corpus Christi 1988) byloje teismas pabrėžė faktą, kad vyras buvo rentgenologas, kuriam asmenine nuosavybės teise priklausė profesinė asociacija, per metus duodanti 336,000.00 JAV USD pajamų, suteikianti papildomų lengvatų. Teismas taip pat pažymėjo, kad daktaras turėjo atskiro didelės vertės turto (asmeninę rezidenciją, banko sąskaitas, pensijos planus, kurių duodama nauda susikaupė prieš jam susituokiant ir t.t.). Teismas pabrėžė kontrastą tarp vyrui asmenine nuosavybe priklausančio turto ir mažo žmonos asmeninio turto;

k) bendro turto švaistymas, įskaitant didelės vertės dovanas tretiesiems asmenims ar apgaulė;

l) šalių amžiaus skirtumai – teismas pažymėjo, kad galima atsižvelgti į amžių, kuomet nukrypstama nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Vienoje byloje žmonai buvo priteistas didesnis turtas, kuomet ji buvo 20 metų vyresnė už savo vyrą. Teismas nustatė, kad toks padalinimas buvo teisingas, nešališkas ir nebuvo piktnaudžiavimo diskrecija;

m) santuokos trukmė – *Trevino v. Trevino*, 555 S.W. 2d 792, 802-03 (Tex. Civ. App. – Corpus Christi) 1977 byloje teismas, nustatydamas bendro sutuoktinių turto dalis, atsižvelgė į faktą, jog santuoka buvo trumpa;¹⁰

Konkrečioje byloje bet kuris iš šių ar kitų nepaminėtų veiksnių gali tapti pačiu svarbiausiu bylą nagrinėjančiam teismui. Nors dažnai teismas įvertina ir cituoja veiksnių derinį ir tuo pagrindžia sprendimą nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Kituose darbo skyriuose bus nagrinėjami dažniausiai Lietuvos teismų praktikoje taikomi pagrindai kiekvienas atskirai.

¹⁰ *Division of the Marital Estate upon Divorce, Splitting the Sheets Who Gets What and Why by Robert J. Ulman, 2003-10-03. Number of Pages 21*

3.1 Nepilnamečių vaikų interesai

Tai tikriausiai svarbiausias ir dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantis pagrindas, leidžiantis nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Daugeliu atvejų nesant kitų pagrindų didesnė bendraja jungtine nuosavybe esančio turto dalis bus priteista tam sutuoktiniui, su kuriuo liks nepilnametis vaikas. Teismas prieš padalydamas turtą turi išspręsti klausimą, su kuriuo iš tėvų vaikas gyvens. Nuo šio klausimo išsprendimo dažnai priklausys ir sutuoktiniui priteisiamo turto dalis. Civilinio kodekso 3.174 straipsnio 2 dalis įtvirtina principinę nuostatą, pagal kurią teismas ginčą dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo išsprendžia „vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norą“. Teismui kiekvienu atveju iškyla būtinybė nustatyti mažiausiai dvi bylos baigtį lemiančias aplinkybes: vaiko interesus ir vaiko norą. Pabrėžtina, kad įstatymo leidėjas įtvirtina vaiko interesų prioritetą jo norų atžvilgiu tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams (CK 3.174 straipsnio 3 dalis), o teismų praktika rodo, kad vaiko interesai laikomi stabiliausiu vaiko gyvenamosios vietos nustatymo veiksniumi: pasikeitus jų užtikrinimo aplinkybėms, atsiranda ne tik procesinis pagrindas peržiūrėti priimtą sprendimą, bet ir materialus pagrindas jį pakeisti.¹¹

Šis pagrindas, leidžiantis nukrypti nuo bendro sutuoktinių turto lygių dalių principo, pilnai atitinka Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatyme įtvirtintą prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą. Civilinio kodekso 3.3 straipsnis, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis įpareigoja teismą, aiškinant ir taikant materialinės teisės normas, reglamentuojančias su vaikų teisėmis susijusius santykius, pirmiausia vadovautis vaiko interesais. Tėvai, nutraukdami santuoką ir susitardami dėl pareigų nepilnamečiams vaikams, turi teisę pasirinkti ir prašyti teismo priteisti išlaikymą nepilnamečiam vaikui tik tokia Civilinio kodekso 3.196 straipsnio 1 dalyje nustatyta forma, kuri atitinka vaiko interesus. Šiuo atveju, nesant kitų pagrindų, teismui padalijus turtą yra nesudėtinga motyvuoti ir nurodyti aplinkybes, kodėl sutuoktiniui, kuriam lieka nepilnamečiai vaikai, priteista didesnė turto dalis, taip pat nurodyti kodėl toks nukrypimas yra tikslingas ir apsaugo įstatymo saugomus interesus.

^{11 11} LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis c.b. *E.G. v. E.G.*, Nr. 3K-3-872/2003 m.

Vaiko interesų samprata smulkiai apibrėžta ir įtvirtinta 2002 metų birželio 21 dienos Lietuvos Aukščiausiojo teismo Senato nutarime, pagal kurį vaiko interesus pirmiausia nulemia teigiamas sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios vaiko asmenybės ugdymas, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius kultūrinius, moralinius, turtinius ir kitokius poreikius. Nutarime teigiama, kad nustatant vaiko interesų turinį reikia atsižvelgti į objektyvius kriterijus, nes tėvai vaiko interesus supranta skirtingai, priklausomai nuo jų pačių pažiūrų, išsilavinimo, moralinių ar kitų savybių. Todėl teismas *ex officio* kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Nepakankamas kriterijų, nulemiančių vaiko interesus konkrečioje byloje, sąrašo išaiškinimas laikomas priimto teismo sprendimo panaikinimo ir jo pakartotinio peržiūrėjimo pagrindu. Išdėstytos aplinkybės leidžia teigti, kad nacionalinės teisės sistemoje įtvirtintas gana aukštas vaiko interesų statusas, sprendžiant santuokos nutraukimo bylas, nustatant vaiko gyvenamąją vietą ir padalijant bendrą turtą. Nors gana detalčiai apibrėžta, kas tai yra vaiko interesai, reikia sutikti su nuomone, kad „realus prasilenkimo su Europos Žmogaus teisių konvencijos reikalavimais pavojus bus tol, kol teismų praktikoje nebus iki galo įgyvendintas sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo vienovės principas“¹². Tokią išvadą galima padaryti analizuojant teismų praktiką ir identifikuojant Lietuvos teismų praktikos trūkumus. Didžiausias pavojus kyla, kai nacionaliniai teismai, nurodydami, kad tam tikras sprendimas atitiks vaiko interesus, nenurodo konkretaus vaiko intereso turinio. Akivaizdu, kad toks teismo sprendimas, netgi būdamas teisėtas, vėliau kels problemų jo apskundimo aukštesnėms teisminėms instancijoms, o vėliau, galimas atvejis, ir Europos Žmogaus Teisių Teismo, atveju. Valstybei, netgi pasitelkus jai paliekamos veiksmų laisvės ribų doktriną, būtų gana sunku pagrįsti tai, kad sprendimas buvo priimtas vadovaujantis būtent vaiko interesais. „Todėl kiekvienas teismo sprendimas, stokojantis konkrečių vaiko interesų specifikacijos, Europos Žmogaus Teisių Konvencijos taikymo atžvilgiu yra pavojingas tiek, kiek užkerta kelią pagrįsti asmens teisės į šeimos gyvenimą apribojimą pagal Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį. Labai svarbu, kad teismai, nagrinėdami bylas, susijusias su nepilnamečių vaikų interesais, visuomet atsižvelgtų į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką ir nepagrįstai nesusiaurintų byloje nustatinėjamų aplinkybių sąrašo. Tai leistų apsisaugoti nuo galimų skundų

¹² G. Sagatys. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius 2006. Teisinės Informacijos Centras. P. 150.

prieš Lietuvos Respubliką Europos Žmogaus Teisių Teisme dėl asmens teisių pažeidimo aptariamose bylose¹³.

Taigi tol, kol nacionalinių teismų sprendimai susiję su vaiko statusu bus grindžiami vaiko interesais, o jų turinį identifikuojant bus laikomasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarime Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ pateiktų rekomendacijų, tokia praktika atitiks tarptautinėje teisėje įtvirtintus žmogaus teisių standartus. Be to, negalima pamiršti, kad vaiko teisių samprata ir elementai ateityje gali keistis, todėl būtina nuolatinė teismų praktikoje taikomų vaiko interesų turinio nustatymo schemų patikra.

Nepilnamečių vaikų interesai, kaip minėta, vienas dažniausiai pasitaikančių pagrindų, kai teismas nukrypsta nuo lygių dalių principo dalijant sutuoktinių turtą, todėl nenuostabu, kad egzistuoja ne vienas Aukščiausiojo Teismo precedentas.

Paprastai sutuoktiniui, su kuriuo lieka vaikas, yra priteisiamas ir šeimos gyvenamasis būstas, o kitam sutuoktiniui kompensacija atitinkanti mažiau nei 1/2 turto vertės. Jei kompensacijos mokėjimas pažeistų vaiko teises ar gali neigiamai atsiliiepti vaiko interesams, kompensacijos mokėjimas gali būti atidedamas iki vaiko pilnametystės tai turto daliai nustatant uzufuktą. Praktikoje dažnai šis klausimas išsprendžiamas tą turto dalį įskaitant kaip išlaikymo pareigą už tam tikrą laiką¹⁴.

Byloje A. B. prieš N. B.¹⁵ teismai vienodai įvertino nepilnamečių vaikų interesus, kaip prioritetinį pagrindą nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Nagrinėjamoje byloje teismai nustatė kelias svarbias aplinkybes: su ieškove lieka gyventi dvi nepilnametės dukros, abiejų sutuoktinių turtinė padėtis sunki, atsakovas yra bedarbis, turi rimtų sveikatos sutrikimų. Teismas konstatavo, kad tais atvejais, kai nustatomos kelios svarbios aplinkybės, galinčios lemti nukrypimą nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir vienos ir kitos bylos šalies naudai, teismai gali netaikyti CK 3.123 straipsnio 1 dalies arba kai kurioms aplinkybėms suteikti prioritetą. Prioriteto suteikimas kiekvienu atveju turi būti motyvuotas procesiniame sprendime. Nagrinėjęs bylą teismas konstatavo, kad svarbiausia – apginti šalių nepilnamečių dukrų interesus, kurios kenčia nuo nesantaikos tarp

¹³ G. Sagatys. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius 2006. Teisinės Informacijos Centras. P. 152.

¹⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 16 d. Nutartis c.b. S.D.B. v. R.B., Nr. 3K-3-1002/2002.

¹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 22 d. Nutartis c.b. N.B. v. A.B., Nr. 3K-3-460/2004.

buvusių sutuoktinių – jų tėvų. Sutuoktinių turtą sudarė vienintelis šeimos turtas dviejų kambarių butas. Butas dėl savo dydžio nebuvo tinkamas gyventi atskiras šeimas sudarantiems asmenims. Šios aplinkybės buvo pagrindas teismui spręsti, kad buvę sutuoktiniai negali gyventi toje pačioje gyvenamojoje patalpoje. Tokia teismo išvada atitinka CK 3.3 straipsnyje įtvirtintus prioritetinges vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą bei įpareigojimą, taikant šeimos įstatymus, užtikrinti, kad nepilnamečiai vaikai būtų apsaugoti nuo netinkamos kitų šeimos narių įtakos. Teismas priteisė sutuoktinei šeimos būstą, o sutuoktiniui kompensaciją, atitinkančią trečdalį sutuoktinių bendro turto. Tokia turto padalijimo praktika atitinka Civilinio kodekso 3.127 straipsnio 3 dalies nuostatomis, kuriose teigiama, kad „turtas padalijamas natūra, atsižvelgiant į jo vertę ir abiejų sutuoktinių bendro turto dalis, jeigu galima taip padalyti. Jeigu natūra abiem sutuoktiniams turto padalyti negalima, turtas natūra priteisiamas vienam sutuoktiniui, kartu jį įpareigojant kompensuoti antrajam sutuoktiniui jo dalį pinigais. Parenkant turto padalijimo būdą ir padalijant turtą natūra, atsižvelgiama į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes.“

Teismų praktikoje yra atvejų, kai teismai su nepilnamečiu vaiku liekančiam sutuoktiniui, priteisia didesnę turto dalį negu būdinga tokioms byloms ar net didesnę nei tuo pagrindu prašoma. Tokie atvejai galimi atsižvelgiant į tai, kad įstatymai tiesiogiai nurodo, kad teismas turi aktyviau nagrinėti šeimos bylas, jam suteikiama teisė veikti savo iniciatyva. Pavyzdžiui, byloje R. V. prieš D. V. buvo prašoma priteisti sutuoktinei, su kuria lieka vaikas, didesnę turto dalį padalinant turtą natūra. Teismo buvo prašoma, kad turtas būtų padalintas nelygiomis dalimis atsižvelgiant į tai, kad įsigyjant turtą buvo panaudota daugiau jos asmeninių lėšų. Kasatorė neprašė, kad teismas padidintų jai priteistą turto dalį tuo pagrindu, kad su ja lieka nepilnametis vaikas. Išspręsdamas šį klausimą, Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad įstatymo norma leidžianti nukrypti nuo lygių dalių principo, reikalauja, kad, dalijant sutuoktinių, turinčių nepilnamečių vaikų, turtą, visais atvejais turi būti atsižvelgta į šių vaikų turtinius interesus. Ši norma yra imperatyvi ir teismas privalo ją taikyti ex officio, nepaisant to, yra ar ne šalies reikalavimas ją taikyti. Vaiko teisių ir interesų užtikrinimas yra viešas interesas. Todėl teisės normų, susijusių su vaiko teisių ir interesų užtikrinimu, tinkamas aiškinimas ir taikymas taip pat yra viešosios tvarkos elementas. Dėl minėtų priežasčių teisėjų kolegija išėjo už kasacinio skundo ribų ir pasisakė, kad įstatymas nenustato jokių ribų kiek teismas

turi nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių principo, todėl, jeigu reikalauja vaiko interesai, teismas turi teisę nuo lygių dalių principo nukrypti ženkliai.¹⁶

Nagrinėjant nepilnamečio vaiko interesus, kaip pagrindą, į kurią privalo atsižvelgti teismas sprenddamas klausimą dėl sutuoktinių turto padalijimo, tikslinga aptarti situaciją, kai vaikas jau yra pilnametis, tačiau dar savęs neišlaiko. Suprantama, pagrindo nukrypti nuo lygių dalių principo nebus, jei pilnametis materialiai neapsirūpina dėl savo kaltės nors tam turi realias galimybes, pavyzdžiui yra visiškai sveikas, bet savęs neišlaiko vien todėl, kad turi žalingų įpročių ar pan. Tačiau normalu, kad asmuo sulaukęs pilnametystės dar nėra įgijęs profesijos, todėl mokosi siekdamas žinių ir tam tikro išsilavinimo, todėl pats materialiai neapsirūpina ir yra tėvų išlaikomas. Lietuvos Respublikos teisės aktai tokiems asmenims paprastai suteikia tam tikras teises, kokias turi ir nepilnamečiai, pavyzdžiui teisę gauti iš tėvų išlaikymą, gauti socialinę pensiją neturint vieno iš tėvų ir pan. Taigi, galiojantys teisės aktai tokių pilnamečių teises tam tikra dalimi prilygina nepilnamečių asmenų turimoms teisėms, todėl kyla klausimas dėl nagrinėjamo pagrindo taikymo tokioje situacijoje. Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad atsižvelgdamas į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar jo turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes, teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Kyla klausimas ar galima šią situaciją spręsti sulyginant nepilnamečio ir pilnamečio vaiko interesus.

Sprendžiant klausimą, ar pilnametis vaikas, kuriam reikalingas išlaikymas, gali būti prilygintas nepilnamečiam vaikui kilo problemų ir Lietuvos teismuose, kadangi Civilinio Kodekso 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija; Nr. IX-2571) numatė, kad teismas visais atvejais privalo priteisti iš tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam nei 24 metų pilnamečiam asmeniui. Dėl šios įstatymo nuostatos atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai buvo kreiptasi į Konstitucinį Teismą.

Konstitucinis Teismas 2007 m. birželio 7 d. nutarime pripažino, kad Lietuvos Respublikos CK 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija; Nr. IX-2571), ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti iš tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau

¹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 28 d. nutartis c.b. R.V. v. D.V., Nr. 3K-3-365/2001

įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam nei 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Konstitucinis Teismas šiame nutarime pažymėjo, kad, aiškinant Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies nuostatą, jog tėvai turi pareigą išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės, yra skirta tėvų ir jų nepilnamečių vaikų santykiams reguliuoti ir nereguliuoja tėvų ir vaikų santykių po to, kai vaikai tapo pilnamečiai. Kartu teismas pažymėjo, kad šios konstitucinės nuostatos negalima aiškinti kaip reiškiančios, jog įstatymų leidėjas apskritai negali įstatymu nustatyti tėvų pareigos remti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, jeigu tokią pareigą galima pagrįsti. Įstatymų leidėjui apsisprendus įtvirtinti tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, kai jie mokosi aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje ir yra ne vyresni nei 24 metų, negalima nepaisyti tėvų galimybių, jų pareigų kitiems asmenims (nepilnamečiams vaikams, kitiems šeimos nariams, išlaikytiniams ir pan.). Sprendžiant dėl paramos pilnamečiam vaikui nustatymo ir jos dydžio, būtina atsižvelgti į tai, kad negalima iš esmės pabloginti paramą teikiančio tėvo (motinos) ar kitų šeimos narių padėtį, nustatyti paramos teikimą tais atvejais, kai ji daro esminę žalą tėvui (motinai), teikiančiam paramą, ar kitų asmenų teisėms, taip pat tais atvejais, kai dėl tėvo (motinos) turinės padėties nustatytoji parama apskritai negalėtų būti įvykdyta. Pilnamečiams vaikams parama neturėtų būti priteisiama iš tėvų, kuriems patiems reikia paramos, globos ir pan. Pažymėtina tai, kad pilnamečių vaikų savarankiškai priimtų sprendimų įgyvendinimo našta negali būti besąlygiškai perkeliama tėvams, kurie tų vaikų atžvilgiu tėvų valdžios nebeturi. Pagal CK 2.5 straipsnio 1 dalį pilnametystės sulaukęs asmuo, turi visišką civilinį veiksnumą – jis gali savo veiksmais įgyti civilines teises ir sukurti civilines pareigas. Sprendžiant dėl paramos pilnamečiam vaikui nustatymo, taip pat turi būti konstatuotos aplinkybės, ar šis asmuo yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšomis, reikalingomis mokytis (studijoms) atitinkamoje mokykloje, taip pat ir galimybę gauti studijoms būtiną valstybės paskolą.

Taigi, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nepilnamečių vaikų išlaikymo institutas ir paramos reikalingų pilnamečių, besimokančių atitinkamų mokyklų dieniniuose skyriuose, išlaikymo institutas nėra tapatūs, kadangi jie skiriasi iš esmės, tačiau tai nereiškia, kad išlaikymas nebus priteistas, kadangi kiekvienu atveju turi būti įvertinamas paramos būtinumas ir galimybė ją teikti. Remiantis

minėtu nutarimu teismai išnaginėjo ne vieną bylą ir besimokančiam pilnamečiui vaikui priteisė išlaikymą. Nors minėtos išvados suformuluotos sprendžiant klausimą dėl išlaikymo priteisimo, jos neabejotinai svarbios ir dalijant bendrą sutuoktinių turtą, kadangi paramos būtinumas pilnamečiam vaikui gali būti pagrindas taikyti Civilinio kodekso 3.123 straipsnį. Taigi, remiantis minėtu Konstitucinio Teismo nutarimu ir Aukščiausiojo Teismo praktika sprendžiant bylas dėl išlaikymo priteisimo, galima išskirti aplinkybes, kurios gali būti pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo padalijant sutuoktiniams bendrąja jungtine nuosavybe esantį turtą. Nustatant paramos reikalingumą pilnamečiam vaikui, nustatomi kitokie teisiškai reikšmingi faktai, nei sprendžiant dėl nepilnamečio vaiko. Pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo bus, jeigu bus nustatytas paramos būtinumas ir įvertinta galimybė ją užtikrinti.¹⁷

Paramos būtinumo sąvoka yra vertinamoji, todėl apie tai teismas sprendžia įvertinęs byloje surinktus įrodymus apie vaiko turimą turtą ir pajamas (stipendiją, darbo užmokestį už nuolatinį ar sezoninį darbą, pašalpas ir panašiai), įvertinęs aplinkybes, ar pilnametis vaikas yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšų, reikalingų jo mokymuisi atitinkamoje mokykloje, taip pat ir galimybę gauti valstybės paskolą mokslui finansuoti.

Galimybė paremti vaiką nustatoma atsižvelgiant į tėvų turtinę padėtį ir gaunamas pajamas, jų turtines pareigas kitiems asmenims (nepilnamečiams vaikams, kitiems šeimos nariams, išlaikytiniams ir panašiai), taip pat įvertinama tai, ar reikalinga parama, atsižvelgiant į tėvų turtinę padėtį, galės būti realiai įvykdyta. Taip pat turėtų būti atsižvelgta į tai, kad negalima iš esmės pabloginti tėvo (motinos) ar kitų šeimos narių padėties, kai tam tėvui ar kitų asmenų teisėms mažesnio turto priteisimas padarytų esminės žalos. Neturėtų mažesnis turtas minėtu pagrindu būti priteisiamas tam sutuoktiniui, kuriam pačiam reikalinga parama ar globa. Tačiau įvertinus minėtas aplinkybes, teismų praktikoje pilnametis vaikas, kuriam reikalingas išlaikymas, gali būti pripažintas kaip pagrindas dalijant sutuoktinių turtą nukrypti nuo lygių dalių principo.

Dar iki nagrinėjamos nutarties priėmimo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas remdamasis Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje numatyta galimybe svarbiomis pripažinti bet kurias kitas aplinkybes ir vadovautis protingumo principu,

¹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 29 d. nutartis c.b. *A.T., E.T. v. A.T.*, Nr. 3K-3-188/2007 m.

pagrįstai pripažindavo, kad pilnamečio vaiko interesai yra pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo¹⁸.

Baigiant nagrinėti šį pagrindą reikia atkreipti dėmesį į praktikoje pasitaikantį neteisingą pažodinį jo aiškinimą.¹⁹ Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalies ir 3.127 straipsnio 3 dalies nuostatos, kad dalijant sutuoktinių turtą ar pasirenkant turto padalijimo būdą, turi būti atsižvelgiama į nepilnamečių vaikų interesus, negali būti aiškinama kaip taikytina tik tais atvejais, kai sutuoktiniai turi du ir daugiau vaikų. Įstatymų leidėjas numato būtinumą atsižvelgti į nepilnamečių, t. y. į vaiko ar vaikų, kurie tėvų turto dalijimo momentu nesukako 18 metų, interesus. Vien dėl sąvokos „nepilnamečiai vaikai“ vartojimo daugiskaita šios įstatymo normos aiškinimas kaip netaikytinas šeimoje esant vienam vaikui būtų nelogiškas, nes nėra pagrindo laikyti, kad toje pačioje situacijoje įstatymas kelių vaikų interesus gina, o vieno vaiko – negina. Apygardos teismas Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalį nepagrįstai aiškino tik lingvistiškai, o ne sistemiškai su kitomis teisės normomis ir neatsižvelgė į įstatymo leidėjo tikslus užtikrinti bet kurio vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Suprantama, kad šeimoje esant keliems nepilnamečiams vaikams, jų turtinių interesų apsauga turi būti žymiai didesnė ir nukrypimas nuo lygių dalių principo gali būti didesnis.²⁰

Akivaizdu, kad teismas pažodžiui, o ne sistemiškai taikė Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalį ir nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos praktikos. Civilinio kodekso 3.117 straipsnio 2 dalies ir 3.123 straipsnio 1 dalies nuostatos leidžia teismui nukrypti nuo lygių dalių principo, jeigu to reikalauja nepilnamečio vaiko interesai bei teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai. Bylą nagrinėjęs teismas nesivadovavo minėtais principais. Taigi, padalijant turtą, esantį bendrąja jungtine nuosavybe, nepilnamečių vaikų interesams teismų turi būti visada teikiama prioritetinga reikšmė, nesumenkinant jų priklausomai nuo to, vienas ar daugiau vaikų yra šeimoje.

¹⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 8 d. nutartis c.b. A.M. v. A.M., Nr. 3K-3-165/2004 m.

¹⁹ Šiaulių Apygardos teismo 2004 m. balandžio 6 d. sprendimas

²⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis c.b. A.K. v. A.K., Nr. 3K-3-435/2004 m.

3.2 Sutuoktinio turtinė padėtis

Nukrypti nuo lygių dalių gali būti reikalinga jeigu yra sunki sutuoktinio turtinė padėtis. Tai dažniausiai nulemia aplinkybė, kad sutuoktinis dėl sveikatos būklės yra nedarbingumas, todėl šie pagrindai dažnai tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Aišku, nedarbingumą gali lemti ir sutuoktinio amžius, t.y. jis sulaukęs pensijinio amžiaus, bet šiuo atveju paprastai asmuo gauna pensiją, kuri gali užtikrinti minimalius poreikius. Nustatant ar sutuoktinio turtinė padėtis yra sunki atsižvelgiama, ar jo turtas ir pajamos užtikrina minimalų gyvenimo lygį. Minimalų gyvenimo lygį atitinka tokios pajamos, kurias racionaliai naudojant galima užsitikrinti minimalius būsto, maitinimosi, apsirengimo poreikius. Paprastai tokiu atveju orientuojamasi į minimalią mėnesinę algą. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju skirstant turtą ir nustatant asmens poreikius, reikia atsižvelgti į žmogaus sveikatos būklės sunkumo laipsnį, kuris gali lemti didesnę ar mažesnę turtinį poreikį.

Sunki turtinė padėtis pagrindu sutuoktiniui paskirti didesnę turto dalį nebus tada, kai sunkią materialinę padėtį sutuoktinis sukūrė savo kaltais veiksmais, pavyzdžiui, girtaudamas, lošdamas azartinius lošimus ar neprotingai investuodamas savo pinigus ir tokiais veiksmais prisiėmė neigiamus jų turtinius padarinius. Tokiu atveju, neatsižvelgiant į sunkią turtinę asmens padėtį, gali kilti priešingi padariniai, kadangi dėl tokių sutuoktinio veiksmų paprastai daroma žala visos šeimos turtiniams interesams.

Sutuoktinio sunkią turtinę padėtį taip pat gali lemti negalėjimas susirasti darbo. Tokiu atveju turėtų būti įvertinamos sutuoktinio galimybės įsidarbinti ateityje, turimas išsilavinimas ir amžius.

Taigi, sunki sutuoktinio turtinė padėtis yra pagrindas tiek reikalauti priteisti iš kito sutuoktinio išlaikymą, tiek pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo padalijant sutuoktinių bendrąją jungtinę nuosavybę esantį turtą. Jeigu padalijant turtą nustatoma keletas svarbių aplinkybių, kurios gali būti pagrindu nukrypti nuo lygių dalių principo, būtina nustatyti, kuriai iš aplinkybių būtina teikti prioritetą.

3.3 Sunki sutuoktinio sveikatos būklė

Pagal Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalį vienas kriterijų, į kurį teismas atsižvelgia dalydamas sutuoktinių bendrą turtą – sutuoktinio sveikatos būklė. Esant pakankamai duomenų apie vieno iš sutuoktinių blogą sveikatos būklę, nutraukiant santuoką ir padalijant turtą teismas privalo įvertinti būtinybę nukrypti nuo lygių dalių principo.²¹ Tokiu atveju, kai byloje yra pateikti įrodymai, kad vienas iš sutuoktinių yra nedarbingas, pripažintas invalidu, o teismas į minėtas aplinkybes neatsižvelgia ir jų neįvertina, pripažįstama, kad teismas neteisingai taikė Civilinio kodekso 3.123 straipsnį ir toks jo sprendimas turėtų būti panaikintas.

Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų konstatavo, kad jei abi šalys turi sveikatos sutrikimų, šiuo aspektu yra lygiavertės, todėl vieno iš sutuoktinių sveikatos būklė nevertintina kaip įtvirtinta įstatyme svarbi aplinkybė, nustatant turto dalį ir parenkant turto padalijimo būdą.²² Žinoma, toks įvertinimas galimas, nustačius panašų kiekvieno iš sutuoktinių sveikatos būklės sunkumo laipsnį.

Teismų praktikoje dažni atvejai, kai keletas pagrindų, kuriais remiantis gali būti paskirtas didesnis turtas, „persipina“ ir teismui tenka vertinti, kuriam pagrindui teikti prioritetą²³. Tokiais atvejais nelengva nustatyti, kurie įstatymo saugomi interesai turi būti ginami. Nustačius didesnę apsaugą vienam iš jų pažeidžiamas lieka kitas, todėl nenuostabu, kad teismų vertinimai tokiose situacijose dažnai skiriasi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad, „taikant CK 3.123 straipsnio 1 dalies nuostatą dėl nukrypimo nuo sutuoktinių bendro turto dalių principo, neužtenka konstatuoti esant tam tikras aplinkybes, dėl kurių nukrypimas galimas, taip pat reikia nustatyti, kiek toks nukrypimas yra tikslingas ir būtinas, taip pat ar apsaugo tam tikrus įstatymo saugomus interesus.“

²¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis c.b. *L.K. v A.K.*, Nr. 3K-3-557/2003 m.

²² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 18 d. nutartis c.b. *D.P. v A.P.*, Nr. 3K-3-526/2006 m.

²³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 17 d. nutartis c.b. *A.V. v L.V.*, Nr. 3K-3-355/2003 m.

3.4 *Sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo*

Civilinio kodekso 3.60 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas, numatytas šioje knygoje, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas. Remdamasis minėtu pagrindu kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti, kad santuoka būtų nutraukta. Sutuooktinio kaltė apibrėžiama kaip santuokinių pareigų pažeidimas iš esmės. Sutuooktiniai privalo būti lojalūs, gerbti, moraliai ir materialiai vienas kitą remti, visapusiškai rūpintis vaikais ir šeima ir pan. Santuokinių pareigų pažeidimas iš esmės yra jų nevykdymas: tai elgesys, visiškai nepriimtinas atsižvelgiant į šeimos tikslus ir paskirtį visuomenėje, pavyzdžiui visiškas nesirūpinimas vaikais, visiškas neprisidėjimas prie šeimos materialinių poreikių tenkinimo ir pan. Sutuooktinio kaltės nebūtų, jeigu šios pareigos būtų pažeistos nežymiai, pavyzdžiui, sutuoktinis vieną mėnesį šeimos poreikiams skiria daugiau, kitą mėnesį – mažiau lėšų. Kaltės nebus ir kai nesutampa sutuoktinių požiūris į šeimos lėšų panaudojimą, vaikų auklėjimą, tarpusavio santykius ir panašiai. Kaltės nėra ir kai sutuoktinis negali vykdyti pareigų dėl objektyvių priežasčių, pavyzdžiui, dėl ligos yra nedarbingas, lytiškai nepajėgus ir panašiai. Esminiu santuokinių pareigų pažeidimu taip pat laikytinas elgesys, nepriimtinas teisės ir moralės požiūriu: žiaurus elgesys su sutuoktiniu ir kitais šeimos nariais, seksualinis vaikų išnaudojimas ar kitokia prieš vaikus ar kitus šeimos narius vartojama fizinė ar psichinė prievarta, santuokinė neištikimybė, alkoholizmas, narkomanija, religinis fanatizmas ir panašiai. Civilinio kodekso 3.60 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta prezumpcija, kad santuoka iširo dėl kito sutuoktinio kaltės, jeigu jis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir daugiau kaip vienerius metus visiškai ja nesirūpina.

Sutuoktiniui pripažintam kaltu dėl santuokos pasibaigimo kyla įstatymuose numatyti neigiami padariniai. Šie teisiniai padariniai yra sankcija kaltam sutuoktiniui už santuokos išardymą ir tam tikra satisfakcija nekaltam sutuoktiniui.²⁴

Kaltas dėl santuokos iširimo sutuoktinis praranda teises, kurias turi kitais atvejais išsituokę sutuoktiniai. Jis negali laisvai pasirinkti (spręsti pasilikti)

²⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia 2002. P. 143.

santuokinės pavardės, neturi teisės reikalauti, kad turtiniai santuokos nutraukimo padariniai būtų taikomi nuo tos dienos, kai pradėta gyventi skyrium; netenka teisės į išlaikymą; negali reikalauti iš kito sutuoktinio vykdyti jam naudingas vedybų sutarties sąlygas; kito sutuoktinio reikalavimu privalo grąžinti padovanotus daiktus. Kaltam sutuoktiniui gali tekti atlyginti kitam sutuoktiniui dėl santuokos nutraukimo atsiradusią turtinę ir neturtinę žalą. Sutuoktinio kaltė gali būti reikšminga ir sprendžiant kitus santuokos nutraukimo klausimus, tokius kaip nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos nustatymas, jei kalto dėl santuokos iširimo sutuoktinio kaltė pasireiškė, pavyzdžiui, žiauriu elgesiu su vaikais.

Nors Civiliniame kodekse nėra tiesiogiai įtvirtinta, kad į sutuoktinio kaltę turi būti atsižvelgiama padalijant turtą, tačiau neabejotinai sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo gali būti pagrindas teismui nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo remiantis Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje esančia nuostata „atsižvelgiant į kitas svarbias aplinkybes“.

Reikia pažymėti, kad Lietuvos teismų santuokos dažniausiai nutraukiamos pripažinus, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Taip yra todėl, kad nagrinėjant santuokos nutraukimo bylas retokai atsižvelgiama į kiekvieno iš sutuoktinių kaltės laipsnį. Pripažinus, kad vieno sutuoktinio veiksmuose yra nors menki požymiai keliantys neigiamus poslinkius sutuoktinių tarpusavio santykiuose, laikoma, kad santuoka nutrūko dėl abiejų sutuoktinių kaltės, neatsižvelgiant į tai, kad kito sutuoktinio elgesys yra moraliai smerktinas, netoleruotinas ir daug labiau kenkiantis šeimos interesams. Galbūt dėl minėtų priežasčių nepavyko rasti Lietuvos teismų praktikoje atvejo, kai sutuoktinių turtas būtų padalytas nelygiomis dalimis atsižvelgiant vien į tai, kad sutuoktinis yra kaltas dėl santuokos nutraukimo.

Nagrinėjant šį pagrindą būtina paminėti aplinkybę, kad kai dėl santuokos iširimo kaltas vienas iš sutuoktinių, tai negali būti pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo dalijant bendrąją jungtinę nuosavybę, jeigu remiantis šiuo pagrindu kitas sutuoktinis pasinaudojo Civilinio kodekso 3.70 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta teise reikalauti neturtinės žalos atlyginimo iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio ir žala buvo atlyginta.²⁵

Gausią teismų praktiką padalijant sutuoktinių turtą nelygiomis dalimis dėl sutuoktinio kaltės galima rasti užsienio valstybėse. Analizuojant šią problema

²⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 2 d. nutartis c.b. S.B. v. R.B., Nr. 3K-3-177/2007 m

Jungtinėse Amerikos Valstijose (Virdžinijos valstijos pavyzdžiu), nors ten ir nėra įstatyminio pagrindo sutuoktinių turto lygaus padalijimo santuokos nutraukimo atvejais, bet padalydamas turtą teismas turi remtis ir motyvuoti, kodėl sutuoktiniui tenka didesnė turto dalis. Pavyzdžiui, byloje Pommerenke prieš Pommerenke žmona buvo neištikima savo vyrui ir visas turtas buvo padalintas 50/50 tik su išimtimi, kad namas, kuris buvo bendros nuosavybės ir tuo pačiu pagrindinis šeimos turtas, buvo priteistas sutuoktiniui. Nors žmona ginčijosi, kad ji tokiu sprendimu buvo nubausta už savo neištikimybę, tačiau teismas manė, kad “vedybinės partnerystės kontekste ši lygybės prielaida yra pagrįsta”. Teismas patvirtino, kad visas sutuoktinių turtas dalijamas lygiomis dalimis, išskyrus tik namą.²⁶

Kitoje byloje ponis DeSilva prieš poną DeSilva, sutuoktinė tvirtino, kad sutuoktinis pastoviai vartojo prievartą prieš ją ir buvo labai agresyvus jau ir jų vaikams. Be to, vyras buvo suimtas mažiausiai 5 kartus. Kai ponis DeSilva padavė dokumentus skyryboms į teismą, sutuoktiniai turėjo turto, bendra suma kurio sudarė 45 000 JAV dolerių, įskaitant automobilį, jos pensiją, ir jų draudimo polisų gražinama nutraukiant sutartį sumą, tačiau taip pat turėjo 65 000 JAV dolerių skolų. Kai sutuoktiniai pradėjo skyrybas, teismui kilo klausimas, koku būdu padalyti jų bendrą turtą. Teismas nutarė, kad dėl to, kad vyras elgiasi su savo antrąja puse ir vaikais nepagarbiai ir naudodavo prievartą, 100 procentų bendro turto priteisinama poniai DeSilva ir 92 procentų skolų ponui DeSilvai.²⁷

Taigi, aptarti pavyzdžiai parodo, kaip gali būti įvertinama suoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo ir kokią didelę įtaką gali turėti nustatant sutuoktiniui priteisiamą bendro turto dalį.

3.5 Nelygus indėlis įgyjant bendrą turtą

Teismų praktikoje dalijant turtą ir sprendžiant klausimą dėl nelygių dalių turto paskyrimo sutuoktiniams nagrinėjamu pagrindu susiduriama su sunkumais sprendžiant klausimą, kurie daiktai priskirtini sutuoktinių bendrajai jungtinei nuosavybei, o kurie yra asmeninė nuosavybė. Dar sudėtingiau ši problema sprendžiama, kai tam tikras

²⁶ Ronald R. Tweel, Elizabeth P. Coughter. Deviations From A 50-50 Split of Marital Assets in Equitable Distribution. Virginia Lawyer. February, 2001. P. 6

²⁷ Ten pat. P. 8.

turtas, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, yra įgytas santuokos galiojimo metu panaudojant sutuoktinio asmeninį turtą. Tokias situacijas teismai įvertina nevienodai. Pvz. byloje pagal ieškovo V.B. ieškinį atsakovei R. B. dėl santuokoje įgyto turto padalijimo, įkeldinimo ir turto išreikalavimo iš svetimo neteisėto valdymo teismai nevienodai sprendė minėtą klausimą²⁸. Ieškovas prašė priteisti jam 1/2 viso santuokoje įgyto turto, o atsakovė prašė priteisti didesnę turto dalį, kadangi teigė, kad butas yra jos asmeninė nuosavybė, nes butas pagrįdė yra įgytas panaudojant atsakovės investicinius čekius. Apylinkės teismas nutarė, kad minėtas turtas yra bendroji jungtinė šalių nuosavybė, jų dalys laikomos lygiomis, nes nėra aplinkybių, dėl kurių vienai iš šalių turėtų būti priteista didesnė turto dalis, šalims pripažintinos teisės į 1/2 dalį santuokoje įgyto turto.

Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi atsakovės R. B. apeliacinį skundą nutartimi pakeitė apylinkės teismo sprendimą ir ieškovo V.B. naudai priteistą turto dalį sumažino, kadangi Apeliacinės instancijos teismas laikė, kad pirmosios instancijos teismas neteisingai nustatė dalintino turto masę. Apeliacinės instancijos teismo nuomone į ją buvo įtraukta dalis buto, kurią atsakovė privatizavo už asmenines lėšas. Teismas nurodė, kad byloje nustatyta, jog privatizuojant butą, bendromis šalių lėšomis buvo apmokėta 29,67 proc. buto kainos, asmeninėmis atsakovės lėšomis 70,33 proc, todėl ieškovui priteisto turto dalis buvo atitinkamai sumažinta.

Sprendžiant šį klausimą teismai vadovaujasi Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 9 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl privatizuotų butų padalijimo“, kuriame nurodoma, kad butai, kuriuos sutuoktiniai įsigijo pagal Butų privatizavimo įstatymą yra laikomi bendrąja jungtine jų nuosavybe. Tai reiškia, kad tokio turto dalys nėra nustatytos, o jas nustato teismas padalydamas turtą.

Kasacinis teismas paliko galioti Apylinkės teismo sprendimą dėl turto teisinio režimo nustatymo, tačiau visai kitaip nei žemesnių instancijų teismai išsprendė ir motyvavo turto padalijimo klausimą. Teismas atsižvelgdamas į tai, kad įsigyjant turtą (konkrečiai butą) buvo atsakovės didesnis indėlis privatizuojant butą, priteisė jai didesnę turto dalį remdamasis Civilinio kodekso 3.123 straipsniu. Teisėjų kolegija konstatavo: „atsižvelgiant į svarbias aplinkybes, teismas gali nukrypti nuo sutuoktinių

²⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003m. kovo 23 d. nutartis c. b. V.B. v R. B., Nr. 3K-3-345/2003 m.

bendro turto lygių dalių principo ir priteisti vienam sutuoktiniui didesnę turto dalį. Įstatyme pateikiamas pavyzdinis sąrašas aplinkybių, kurias įvertinęs teismas gali nukrypti nuo įstatyme įtvirtinto lygių dalių principo, pateikiamas aplinkybių (kriterijų) sąrašas nėra baigtinis ir teismas, įvertinęs konkrečias bylos ypatumus, gali pripažinti svarbiomis bet kurias kitas aplinkybes. Teisėjų kolegija, įvertinusi atsakovės didesnę indėlį privatizuojant butą, laiko, kad teismas, nustatydamas sutuoktinių bendro turto dalis, turi teisinį pagrindą nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo²⁹.

Panašiai buvo išspręstas sutuoktinių ginčas dėl jungtine sutuoktinių nuosavybe esančio turto ir kitoje byloje³⁰. Teismas konstatavo, kad didesnis sutuoktinio asmenine nuosavybe buvusio turto indėlis įsigyjant turtą yra pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo remiantis Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje numatyta galimybe „kitais pagrindais“. Nustatęs, kad įsigyjant nuosavybės ginčo butą, pagrindinai buvo panaudotos atsakovei priklausančios piniginės lėšos, kas sudaro 94 procentus viso buto vertės, šis kriterijus pagrįstai pripažintas vienu pagrindinių, kurių taikant galimas nukrypimas nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, todėl turtas dalytinas santykiu $\frac{3}{4}$ ir $\frac{1}{4}$, atsakovės naudai.

Nutraukiant santuoka ir padalijant sutuoktinių turtą, pagrindu nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo teismai pripažįsta ir atvejus, kai bendraja jungtine nuosavybe esančiame turte yra vieno iš sutuoktinių iki santuokos įgyto turto dalis.³¹

Teismai, nagrinėdami bylas, kuriose kyla ginčas dėl kiekvieno sutuoktinio indėlio į bendrąją jungtinę nuosavybę, dažnai susiduria su sunkumais, kai būtina nustatyti kiekvieno iš sutuoktinių indėlio dydį, kadangi tokiais atvejais būtina nustatyti daug reikšmingų aplinkybių: kokio dydžio yra sutuoktinio indėlis, jo gavimo šaltinis, ar indėlis tikrai panaudotas bendrosios jungtinės nuosavybės gausinimui ir pan.. Be to, dažnai įgyjant ir gausinant santuokinį turtą prisideda sutuoktinių tėvai ir kiti giminaičiai. Dažnas praktikoje pasitaikantis atvejis, kai sutuoktinis turto įsigijimui panaudoja iš artimųjų giminaičių gautą paskolą ar dovanas. Teismas nagrinėdamas bylą dėl turto padalijimo turi nustatyti ar dovanos tikrai panaudotos sutuoktinių turtui gausinti, taip pat ar apie dovanas buvo žinoma abiems sutuoktiniams. Nustatant ar tam

²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003m. kovo 23 d. nutartis c. b. V.B. v R. B., Nr. 3K-3-345/2003.

³⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. liepos 8 d. nutartis c.b. A.S. v. J.S., Nr. 3K-3-1002/2002.

³¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 15 d. nutartis c.b. J. S. v. A. S., Nr. 3K-3-126/2006.

tikram turtui įsigyti buvo naudojamos piniginės dovanos, būtina įvertinti ne tik tas pinigų dovanojimo sutartis, kurios buvo pateiktos deklaruojant turtą mokesčių inspekcijoje, bet taip pat ir kitas pinigų dovanojimo sutartis.³² Konstatavus aplinkybę, kad sutuoktinis iš savo artimųjų gautas paskolas ar dovanas yra panaudojęs bendram sutuoktinių turtui įgyti, galima teigti esant pagrindą nukrypti nuo lygių dalių principo padalijant bendrą turtą.

3.6 Pagrindai taikomi užsienio valstybėse

Daugelio užsienio valstybių įstatymai numato galimybę nutraukiant santuoką padalyti sutuoktinių turtą, priteisiant vienam iš jų didesnę turto dalį, jei atsižvelgiant į visas aplinkybes tai reikalinga. Absoliuti dauguma atvejų, kai leidžiamas nukrypimas nuo lygių dalių principo yra nepilnamečio vaiko interesai.

Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės teismai santuokos nutraukimo bylose vadovaujasi 1973 metų Įstatymu dėl santuokos padarinių (*angl. – Matrimonial Causes Act*), 1996 metų Šeimos teisės įstatymu (*angl. – Family Law Act*) ir visais vėlesniais jų pakeitimais. Šiuos teisės aktus komentuojantys ir interpretuojantys teisininkai pabrėžia šalių poreikius. Teismai, nagrinėjantys bylas dėl bendro sutuoktinių turto padalijimo, gali atsižvelgti ir į kitas taisykles ar principus, nei išvardintieji minėtuose įstatymuose, nes svarbiausias tikslas - užtikrinti šalių lygiateisiškumo principo laikymąsi.

Įstatymo dėl santuokos padarinių 25 skyrius įtvirtina principus, kuriais vadovaudamasis teismas sprendžia, ar sutuoktinių bendrą turtą dalinti lygiomis dalimis, ar, vis dėlto, nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Svarbiausias iš šių klausimų yra šeimos vaiko iki 18 metų aprūpinimas. Kiti pagrindai galintys lemti priteisiamo turto kiekvienam iš sutuoktinių dydį yra:

- kiekvieno sutuoktinio esamos arba artimoje ateityje tikėtinos pajamos, sugebėjimas gauti pajamų, turtas ir kiti finansiniai ištekliai;

- taip pat atsižvelgiama į kiekvieno iš sutuoktinių finansinį ir kitą indėlį į namų ir vaikų globą;

³² LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. kovo 3 d. nutartis c.b. R. A. v. R. A., Nr. 3K-3-287/2003.

- bet kokie esami ar artimoje ateityje tikėtini kiekvieno iš sutuoktinių finansiniai poreikiai, įsipareigojimai ir pareigos;
- kiekvienos šalies amžius ir santuokos trukmė;
- bet koks kurios nors šalies fizinis ar psichinis neįgalumas;
- kiekvienos šalies indėliai arba tikėtini būsimi indėliai į šeimos gerovę (įskaitant namų priežiūrą, rūpinimąsi šeimos nariais) ;
- sutuoktinių elgsena, jeigu į ją būtų nesąžininga neatsižvelgti svarstant turto padalijimo būdą;
- kiekvieno sutuoktinio naudos, kurios ši šalis neturės galimybių gauti dėl santuokos nutraukimo ar santuokos pripažinimo negaliojančia, vertė.

Laikotarpiu nuo 1990 metų iki 2000 metų Anglijoje didžiausia reikšmė priimant sprendimus dėl bendro turto padalijimo buvo teikiama pagrįstiems sutuoktinių poreikiams. Daugelyje šiuo laikotarpiu išspręstų bylų tai buvo pagrindinis faktorius. Bylose, kuriose turto apimtis buvo žymiai didesnė nei abiejų sutuoktinių poreikiai, dažniausiai žmona būdavo tas sutuoktinis, kuris gaudavo mažesnę nei 50 proc. bendro sutuoktinių turto dalį. 1998 metais tapo aišku, kad tokie sprendimai prieštarauja Žmogaus teisių įstatymui, tačiau pokyčiai teismų praktikoje atsirado tik 2000 metais, kuomet Lordų Rūmai išnagrinėjo bylą *White v White* ir pažymėjo, kad nė vienas iš įstatyme dėl santuokos padarinių išvardintų principų, kuriais vadovaujantis priimami sprendimai santuokos nutraukimo ir bendro sutuoktinių turto padalijimo bylose, nėra prioritetas, o bendro turto padalijimas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių.³³

Austrijos įstatymai numato, kad teismas turi padalyti dalijamąjį turta teisingai, atsižvelgdamas į visas svarbias aplinkybes ir ypač atkreipti dėmesį į kiekvieno sutuoktinio indėlio svarbą bei kiekį įsigyjant santuokinį vartojamąjį turta ir kaupiant santuokines santaupas, taip pat ir į vaikų gerovę. Indėliu reikia laikyti ir išlaikymo prievolę, bendrą darbą įsigyjant turta, tvarkant bendrą ūkį, prižiūrint ir auklėjant vaikus ir kiekvieną santuokinę paramą.

³³ <<http://www.sharingpensions.co.uk/marbreak8.htm#text3>>

Įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas reiškia, kad turtas, sutuoktinių įgytas gyvenant kartu po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė, tai nutraukiant santuoką jis turi būti sutuoktiniams padalijamas subalansuotai (Vokietijos Civilinio kodekso 1372 straipsnis ir toliau). Išimtį reikėtų taikyti, jeigu įgytas santuokoje turtas būtų dalijamas labai neteisingai. Dažniausiai tai yra atvejis, kai sutuoktinis, kuris įgyjo mažesniąją santuokoje įgyto turto dalį, per ilgesnį laiką nevykdė ūkinių įsipareigojimų, kylančių iš santuokos (Vokietijos Civilinio kodekso 1381 straipsnis). Skyrybų požiūriu nėra orientuojamasi tik į vieno sutuoktinio kalbę.

JAV Floridos valstijoje santuokos nutraukimą, jo įtaką turtinėms sutuoktinių teisėms reglamentuoja 2006 metų redakcijos šeimos kodekso 61.075 straipsnis. Vadovaudamasis šiuo straipsniu, teismas, sprenddamas santuokos nutraukimo klausimą, priima sprendimą dėl bendro sutuoktinių turto ir bendrai sutuoktinių prisiimtų įsipareigojimų padalijimo. Teismas preziumuoja, kad bendras sutuoktinių turtas turi būti dalijamas po lygiai kiekvienam sutuoktiniui, tačiau tai yra nugrinčijama prezumpcija. Egzistuoja keletas svarbių, įstatymu įtvirtintų nuostatų, kurių pagrindu teismas yra įgalintas nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Floridos valstijos statute išvardinti faktoriai, leidžiantys nukrypti nuo minėto principo, yra šie:

- a) kiekvieno sutuoktinio indėlis į santuoką, taip pat ir kiekvieno jų pagalba rūpinantis vaikais, jų išsilavinimu;
- b) turtinė šalių padėtis;
- c) santuokos trukmė;
- d) kliūtys, atsiradusios bet kurio iš sutuoktinių karjeroje, mokymosi galimybose;
- e) bet kurio iš sutuoktinių pagalba kitam sutuoktiniui siekiant asmeninės karjeros ar mokymosi galimybių;
- f) pageidavimas išlaikyti ir apsaugoti tam tikrą turtą, įskaitant ir tam tikrą turtinį interesą konkrečiame versle ar bendrovėje, nuo bet kokių kitos šalies ieškinių ar kitokių trukdžių;
- g) kiekvieno sutuoktinio indėlis gaunant ar didinant pajamas tiek iš bendro, tiek iš asmeninio sutuoktinių turto, patiriant nuostolius, prisiimant įsipareigojimus, garantuojamus bendru ar asmeniniu turtu;
- h) noras išlaikyti namus, kuriuose abu sutuoktiniai gyveno santuokos laikotarpiu, kaip gyvenamąją santuokoje gimusių vaikų vietą, kuomet tokio noro įgyvendinimas

geriausiai atitinka vaikų arba tos šalies interesus, ir abi šalys nusprendžia, jog jos gali finansiškai išlaikyti gyvenamąją vietą tol, kol vaikai sulauks emancipacijos arba kol kompetentingas teismas priims sprendimą nutraukti tokį išimtinį valdymą;

i) sąmoningas bendro sutuoktinių turto eikvojimas, švaistymas, mažinimas ar naikinimas po ieškinio dėl santuokos nutraukimo pateikimo teismui arba dviejų metų laikotarpiu prieš tokio ieškinio pateikimą;

j) bet kokie kiti faktoriai, būtini siekiant nešališkumo ir teisingumo tarp šalių.³⁴

Panašiai turto padalijimas reguliuojamas ir kitose valstijose. Pavyzdžiui, Minesotos valstijos teismai, sprenddami santuokos nutraukimo bylas, sutuoktinių bendro turto padalijimo klausimus nagrinėja vadovaudamiesi aktualiais valstijos įstatymais. 2006 metų redakcijos statuto 518.58 straipsnis „Bendro sutuoktinių turto padalijimas“ nurodo veiksnius, kurių pagrindu teismas sprendžia, ar konkrečioje santuokos nutraukimo byloje bus laikomasi lygių sutuoktinių bendro turto dalių principo, ar aplinkybės yra tokios, jog būtina nukrypti nuo šio principo. Pagrindiniai veiksniai, kuriuos bylą nagrinėjantis teismas privalo įvertinti prieš priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių bendro turto padalijimo yra santuokos trukmė, bet kokia ankstesnė kiekvienos iš šalių santuoka, amžius, sveikatos būklė, užsiėmimas, pajamų šaltiniai ir pajamų dydis, profesiniai gabumai, darbingumas, paveldėtas turtas, įsipareigojimai, poreikiai, galimybės ateityje įsigyti kapitalo, kiekvienos šalies pajamos. Teismas taip pat vertina kiekvieno sutuoktinio indėlį įsigyjant bendrą turtą, jį išlaikant, įvertina kokia suma kiekvienas jų mažino bendrą turtą, koks buvo kiekvieno sutuoktinių indėlis į namų ūkį. Kiekvieną kartą pradėjus nagrinėti santuokos nutraukimo bylą, turtinių sutuoktinių teisių klausimus, preziumuojama, kad kiekvienas sutuoktinis įnešė pakankama indėlį įsigyjant bendrą turtą, gaunant pajamas tuo laikotarpiu, kai jie gyveno kartu kaip vyras ir žmona.

4. Sutuoktinio pareiga mokėti kitam sutuoktiniui išlaikymą

Šį pagrindą numato Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 2 dalis, kurioje sakoma, kad sutuoktinio, kuris privalo mokėti išlaikymą kitam sutuoktiniui, dalis iš bendro turto gali būti mažinama išlaikymo suma, jeigu išlaikymas yra priteisiamas nustatyto dydžio vienkartinė pinigų suma ar priteisiamas tam tikras turtas. Nors šis

³⁴ *The 2006 Florida Statutes, Chapter 61 Dissolution of Marriage; Support; Custody, art. 61.075 Equitable distribution of Marital Assets and Liabilities*

pagrindas įtvirtintas straipsnyje pavadinimu „nukrypimas nuo lygių dalių principo“, tai greičiau yra tiesiog turto padalijimo būdas. Tokia nuomonė išreiškiama ir Civilinio kodekso komentare, kur sakoma, kad „sutuoktinių turtas gali būti padalytas nelygiomis dalimis ne tik tais atvejais, kai teismas atsižvelgdamas į svarbias aplinkybes, nusprendžia nukrypti nuo lygių dalių principo, bet ir tada, kai tokį padalijimą, net ir laikantis lygių dalių principo, lemia kiti veiksniai“³⁵. Šiuo atveju sutuoktiniai turi teisę į lygias dalis bendro turto, tačiau vienas sutuoktinis gaus mažesnę dalį dėl to, kad dalimi jo turto bus „padengta“ jo pareiga išlaikyti kitą sutuoktinį. Pavyzdžiui, jeigu išlaikymas priteisiamas nustatyto dydžio vienkartinė suma, išlaikymą teikiančiam sutuoktiniui nereikia iš karto mokėti didelės sumos, nes jis tiesiog praranda tokią turto dalį, kurios vertė atitinka išlaikymo dydį, o išlaikymą gaunantis sutuoktinis yra užtikrintas, kad išlaikymo prievolė bus įvykdyta. Kai išlaikymas priteisiamas įpareigojant perduoti tam tikrą turta, galimybė sumažinti išlaikymą teikiančio sutuoktinio dalį iš bendro turto atitinkama pinigų suma leidžia lengviau įgyvendinti tokį įpareigojimą: užuot paskyrus tam tikrą turta vienam sutuoktiniui ir įpareigojus iš karto kaip išlaikymą perduoti kitam, galima tiesiog palikti reikiamą turta išlaikymą gaunančiam sutuoktiniui, kartu nurodant, kad išlaikymą teikiančio sutuoktinio dalis iš bendro turto buvo atitinkamai sumažinta.

5. Sutuoktinio savanaudiškais veiksmais sumažintas bendras turtas arba dėl sutuoktinio kaltės negautos pajamos

Nelygios sutuoktiniams tenkančio turto dalys gali būti nustatytos ir jeigu vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo sumažino turto, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, vertę dalį jo padovanodamas arba juo padidindamas savo asmeninę nuosavybę. Tokie sutuoktinio veiksmai vertintini, kaip lygiateisiškumo principo pažeidimas, todėl tokie veiksmai iš vieno iš sutuoktinių, gali lemti, kad nutraukiant santuoką ir padalijant bendrąją jungtinę nuosavybę esantį turta, kitam sutuoktiniui bus priteista didesnė turto dalis.

³⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia 2002. P. 245.

Gyvenime pasitaiko atvejų, kai vienas sutuoktinis, piknaudžiaudamas savo padėtimi, be kito sutuoktinio sutikimo pasiima bendrąjį jungtinį turtą ir pradeda juo disponuoti ar net tą turtą prapuldo. Suprantama, kad nutraukiant santuoką ir padalijant turtą, toks turtas negali būti išbrauktas iš bendro turto sąrašo, o jeigu to turto jau nebėra, turi būti priteisiama iš sutuoktinio atitinkama pinigine kompensacija. Panašus atvejis buvo byloje pagal A.J. ieškinį dėl santuokoje įgyto turto padalijimo³⁶. Iš bylos, kuri buvo nagrinėjama įvairiose teismų instancijose, dokumentų matyti, kad atsakovas, nežinantis ieškovei, jau šeimos konflikto laikotarpiu iš banko atsiėmė indėlius ir juos paslėpė. Apylinkės teismas nusprendė, o apygardos, apeliacinis teismas, taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas žemesnės instancijos teismų sprendimus bei nutartis dėl kompensacijos už prarastus indėlius paliko nepakeistus, motyvuodamas tuo, kad sutuoktiniai turi lygias teises šį turtą valdyti, juo naudotis ir disponuoti. Atsakovas, be ieškovės žinios atsiimdamas indėlius ir juos paslėpdamas, šį sutuoktinių lygiateisiškumo principą pažeidė. Taigi, jei vykstant ginčui dėl santuokoje įgyto turto padalijimo, sutuoktinis be antrojo sutuoktinio žinios paslepia ar praranda tam tikrą turtą, tai tokio turto verte gali būti sumažinta sutuoktiniui priteisiamo bendro turto dalis. Tokia situacija nebus laikoma nukrypimu nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, kadangi bus laikoma, kad prarastas turtas yra priteisiamas kaltam dėl turto praradimo sutuoktiniui. Tokiu atveju, nustatant bendro sutuoktinių turto dalis, sutuoktinio dalis mažinama prarasto turto verte. Aptariamasis atvejis nėra pagrindu nukrypti nuo lygių dalių principo, kadangi laikoma, kad sutuoktinis turi teisę į lygią su kitu sutuoktiniu bendro turto dalį, tačiau tam tikrą jam priteistino turto dalį jau gavo. Tokia išvada galima padaryti remiantis Civilinio kodekso 3.115 straipsniu, kuriame nurodoma, kad jeigu sandoris buvo sudarytas tik vieno sutuoktinio asmeniniams poreikiams tenkinti ir įvykdytas pasinaudojant turtu, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, tai tas sutuoktinis privalo kompensuoti bendrosios jungtinės nuosavybės sumažėjimą.

Analogiškai turėtų būti vertinamas ir Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 4 dalyje numatytas atvejis, kai vieno sutuoktinio dalis iš bendro turto taip pat gali būti sumažinama šeimos negautų pajamų suma, kurių šeima negavo dėl sutuoktinio aplaidumo arba kurias jis nuslėpė nuo šeimos ir naudojo savo asmeniniams poreikiams tenkinti. Tik šiuo atveju įstatymas riboja terminą, už kurį apskaičiuojamos

³⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 17 d. nutartis c.b. A. J. v A. J., Nr. 3K-3-791/1999.

tokios negautos pajamos, - jis negali būti ilgesnis nei paskutiniai penkeri metai iki turto padalijimo bylos išskelimo.

Štai dar byla³⁷, kurioje dalijant turtą atsižvelgiama daugelį reikšmingų aplinkybių, tarp kurių ir netinkamas sutuoktinio elgesys. Teismo sprendimu buvo sumažintas bendras vieno sutuoktinio turtas todėl, kad jis mažai rūpinosi šeima, piktnaudžiavo alkoholiu, dėl neatsakingų veiksmų buvo praradęs darbą, privalėjo atlyginti autoįvykio metu padarytą žalą.

6. Turto padalijimo būdo įtaka nustatant sutuoktinių bendro turto dalis

Civilinio kodekso 3.127 straipsnio 3 dalis numato, kad turtas padalijamas natūra, atsižvelgiant į jo vertę ir abiejų sutuoktinių bendro turto dalis, jeigu galima taip padalyti. Jeigu natūra abiem sutuoktiniams turto padalyti negalima, turtas natūra priteisiamas vienam sutuoktiniui, kartu jį įpareigojant kompensuoti antram sutuoktiniui jo dalį pinigais. Parenkant turto padalijimo būdą ir padalijant turtą natūra, atsižvelgiama į nepilnamečių vaikų interesus, vieno sutuoktinio sveikatos būklę ar turtinę padėtį arba kitas svarbias aplinkybes. Teismas sprenddamas koks turtas turi atitekti vienam ar kitam sutuoktiniui turi atsižvelgti į sutuoktinių pageidavimus. Jeigu sutuoktiniai dėl to nesutaria, teismas atsižvelgdamas į minėtus pagrindus konkretų turtą priteisia tam sutuoktiniui, kuriam tas turtas yra reikalingesnis. Pagrindai, į kuriuos teismas privalo atsižvelgti sprenddamas koks turtas turi būti paskirtas vienam iš sutuoktinių, sutampa su pagrindais, kuriais remiantis galima nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo. Nepilnamečių vaikų interesai, sunki sutuoktinio sveikatos būklė ar turtinė padėtis yra pagrindai nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo ir paskirti sutuoktiniams nelygias turto dalis. Tačiau tai savaime nereiškia, kad sutuoktiniui, su kuriuo lieka nepilnamečiai vaikai ar egzistuoja kitas pagrindas, turi būti priteista didesnė bendro turto dalis, kadangi sutuoktinio interesai dažnai gali būti apsaugoti vien parenkant tinkamą turto padalijimo būdą. Ir tik parinkus turto padalijimo būdą ir nustačius, kad įstatymo tikslai nepasiekti, gali būti sprendžiama dėl būtinybės padalyti turtą nelygiomis dalimis. Taigi, nelygiomis dalimis turtą galima padalyti tik tada, kai tai yra būtina, o

³⁷ Vilniaus miesto pirmojo apylinkės teismo c.b. Nr. 2-392-02/2003.

turto padalijimas lygiomis dalimis pažeistų sutuoktinio interesus. Tokią praktiką yra suformavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

Vienoje iš bylų teismas konstatavo, kad „atsižvelgiant į sutuoktinių lygiateisiškumo principą, sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto dalys yra lygios, nesvarbu, kokio dydžio jų pajamos ar koks veiklos pobūdis. Civilinio kodekso 3.123 straipsnyje nurodytos sąlygos, kai sutuoktinių turtas gali būti padalytas nelygiomis dalimis. Teisės normoje pateikiamų aplinkybių, sudarančių pagrindą nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, sąrašas nėra baigtinis ir teismas, įvertinęs konkrečios bylos aplinkybes, gali jas pripažinti svarbiomis kaip ir bet kurias kitas aplinkybes. Dalijant turta, reikšmingas ne tik turto dalies nustatymas, bet ir turto paskirstymas natūra. Sutuoktiniai įgyja turto, kuris nėra vienarūšis ir lygiavertis. Civilinio kodekso 3.127 straipsnio 3 dalis nustato būtinumą parenkant turto padalijimo būdą ir dalijant turta natūra, atsižvelgti į aplinkybes, kurios nurodytos Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje kaip reikšmingos nukrypstant nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Teismas, dalydamas sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe esantį turta, turi nustatyti reikšmingas aplinkybes ir, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, gali nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, kartu parinkti tinkamesnį turto padalijimo būdą. Priklausomai nuo aplinkybių, teismai gali nurodyti, kad konkretiems sutuoktinių interesams patenkinti, nepilnamečių vaikų interesų apsaugai gali pakakti atitinkamo turto padalijimo būdo taikymo ar vertingesnio turto paskyrimo natūra, turto dalių vertės skirtumą kompensuojant pinigais, nenukrypstant nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo.“³⁸

Minėta byla buvo išspręsta padalijant turta sutuoktiniams lygiomis dalimis, tuo pačiu užtikrinant nepilnamečio vaiko interesus. Teismas nutarė, kad atsižvelgiant į nepilnamečių šalių dukters interesus, šioje byloje ieškovei, su kuria lieka gyventi nepilnamečių dukra, pakanka paskirti vertingesnį santuokoje įgytą turta natūra, atsakovui paliekant priteistą kompensaciją (Civilinio kodekso 3.127 straipsnio 3 dalis). Tokiu būdu padalijant turta, buvo atsižvelgta į nepilnamečio vaiko interesus, užtikrinta jo teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas, kartu nenukrypstant nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo.

³⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis c.b. A.K. v. A.K., Nr. 3K-3-435/2004 m.

Analogiškai turto padalijimo klausimas buvo išspręstas ir kitoje byloje.³⁹ Teismas konstatavo, nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo galima nukrypti tik nustatius tokio nukrypimo realų poreikį ir vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, pagrįsta būtinybe apsaugoti tam tikrus teisinius gėrius. Teismas nustatė, kad vien ta aplinkybė, jog šalių nepilnametis sūnus lieka gyventi su atsakove, nesudaro pagrindo nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo, kadangi vaiko interesai bus pilnai užtikrinti priteisus gyvenamąjį būstą tam sutuoktiniui, su kuriuo jis lieka.

Taigi, teismas prieš taikydamas Civilinio kodekso 3.123 straipsnį, turi įsitikinti, kad įstatymo saugomų tikslų negalima pasiekti kitais būdais. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota praktika padalyti sutuoktinių turtą nelygiomis dalimis galima tik jei to reikalauja konkrečios situacijos aplinkybės ir sutuoktinio interesai nebus apsaugoti vien parinkus tinkamą turto padalinimo būdą remiantis Civilinio kodekso 3.127 straipsnio 3 dalimi.

7. Teismo vaidmuo dalijant sutuoktinių turtą

Civilinio kodekso 3.3 straipsnyje įtvirtintas lygiateisiškumo principas reiškia, kad sutuoktiniai turi lygias turtines ir asmenines neturtines teises, jie turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam ir vaikams visais šeimos gyvenimo klausimais. Šis principas reiškia ir tai, kad sutuoktiniai gali sutarimu spręsti santuokoje įgyto turto pasidalijimo klausimus. Teismas, savo sprendimu nutraukdamas santuoką, patvirtina ir sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje sutuoktiniai turi aptarti savo nepilnamečių vaikų ir vienas kito išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir dalyvavimo juos auklėjant klausimus bei kitas savo turtines teises ir pareigas. Sutarties turinys įtraukiamas į teismo sprendimą. Teismas sprenddamas dėl santuokinio turto padalijimo būdo visada turėtų atsižvelgti į sutuoktinių pageidavimus, net ir nesant sudarytos sutuoktinių turto pasidalijimo sutarties. Tačiau teismą įstatymas įpareigoja, kad nagrinėdamas vadinamąsias šeimos bylas teismas būtų aktyvus. Aktyvus teismo vaidmuo remiantis CPK 376 straipsnio ir CK trečiosios knygos nuostatomis reiškiasi tuo, kad teismas turi teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, kuriais šalys nesiremia,

³⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 2 d. nutartis c.b. *S.B. v. R.B.*, Nr. 3K-3-177/2007 m.

jeigu, jo nuomone, tai būtina siekiant teisingai išspręsti bylą; privalo imtis priemonių šalims sutaikyti, taip pat siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai; turi teisę, atsižvelgdamas į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias bylos aplinkybes, viršyti pareikštus reikalavimus, t. y. gali patenkinti daugiau reikalavimų, negu jų buvo pareikšta, taip pat priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo pareikšti, bet yra tiesiogiai susiję su ieškinio dalyku ir pagrindu; gali savo iniciatyva, kai yra pagrindas, taikyti įstatymuose nustatytą alternatyvų asmens (ar vaiko) teisių ar teisėtų interesų gynimo būdą, kai byloje pareikštas vienas iš įstatymuose įtvirtintų alternatyvių reikalavimų negali būti tenkinamas; iki bus priimtas teismo sprendimas, savo iniciatyva gali taikyti specialias laikinas apsaugos priemones, nurodytas CK 3.65 straipsnio 2 dalyje, atsižvelgdamas į vaikų, taip pat į vieno sutuoktinio interesus.

Aktyvus teismo vaidmuo gali reikštis nagrinėjant reikalavimus dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo tėvams gyvenant skyrium, dėl bendravimo su vaikais ir dalyvavimo juos auklėjant tvarkos nustatymo, dėl nepilnamečių vaikų ar sutuoktinių išlaikymo, taip pat turto padalijimo ir kitus panašius materialiuosius reikalavimus, kurie nėra grynai privataus pobūdžio, bet irgi yra susiję su viešuoju interesu. Taigi, dalijant sutuoktinių turtą, teismas neprivalo atsižvelgti į sutuoktinių pageidavimus, jeigu yra pagrindas manyti, kad gali nukentėti įstatymo saugomi interesai (pvz. nebus užtikrinti nepilnamečių vaikų interesai). Todėl esant Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje įtvirtintiems pagrindams teismas viršydamas sutuoktinio reikalavimus gali nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių principo, o esant būtinumui turi teisę nuo lygių dalių principo nukrypti ženkliai.⁴⁰ Tačiau teismas, išeidamas už ieškinio dalyko ir pagrindo, privalo nurodyti kuo pasireiškia viešasis interesas, dėl kurio būtina padalyti turtą nustatant kitokias sutuoktiniams priteistino turto dalis, nei to prašo kiekvienas iš sutuoktinių.

⁴⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. kovo 28 d. nutartis c.b. R.V. v. D.V., Nr. 3K-3-365/2001

8. Kreditoriaus interesų apsaugos problema

Bendro sutuoktinių turto padalijimas gali neigiamai paveikti sutuoktinių kreditorių interesus. Ypač neigiamos pasekmės kreditoriui gali atsirasti, kai padalijant turtą bus nukrypta nuo bendro sutuoktinių turto lygių dalių principo, ir skolininku esančiam sutuoktiniui bus priteista mažesnė bendro turto dalis. Civilinis kodeksas numato tam tikras procesines kreditorių teises, leidžiančias jiems veiksmingiau įgyvendinti savo interesų apsaugą. Civilinio kodekso 3.126 straipsnio 1 dalis numato, kad sutuoktiniam dalijantis turtą, į bylą kaip tretieji asmenys su savarankiškais reikalavimais turi teisę įstoti vieno ar abiejų sutuoktinių kreditoriai. Civilinio kodekso 3.126 straipsnio 2 dalis net įpareigoja sutuoktinį, pareiškus ieškinį dėl bendro turto padalijimo, pareiškime nurodyti jam žinomus bendrus ar vieno iš sutuoktinių kreditorius ir nusiųsti jiems ieškinio pareiškimo kopiją. Kai kurių autorių nuomone „Civiliniame kodekse šeimos teisės normos kreditoriams užtikrina didesnes garantijas negu šeimos buto ar kito šeimos turto apsaugai, o kartu ir nepilnamečių vaikų interesų apsaugai“⁴¹. Tačiau remiantis Aukščiausiojo Teismo praktika, galima teigti, kad nepilnamečių vaikų interesai yra apsaugomi.

Sprendamas santuokoje įgyto bendro turto padalijimo klausimą dalyvaujant kreditoriui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartyje aiškiai pasakė, kad vaikų interesas turi prioritetą jų tėvų kreditorių intereso atžvilgiu, nors pagal kai kurias Civilinio kodekso normas yra atvirkščiai. Byloje dėl bendrąja sutuoktinių nuosavybe esančio turto padalijimo tarp buvusių sutuoktinių, buvo pareikštas trečiojo asmens R. V. ieškinys sutuoktiniui R. B. dėl turto padalijimo ir dėl negrąžintos paskolos. Byloje pagrindinis turto dalijimo objektas buvo baigiamas statyti namas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad atsižvelgiant į nepilnamečių vaikų interesus, reikia nukrypti nuo lygių dalių principo. „Vaiko intereso prioritetinis gynimas įtvirtintas Konstitucijos 38-39 straipsniuose ir CK 3.3, 3.5 ir 3.61 straipsniuose, taigi vaikų interesas turi prioritetą jų tėvų kreditorių intereso atžvilgiu. Vertinant vaikų interesų aspektu, akivaizdu, kad, priteisus R. B. natūra dalį namo, pablogėtų vaikų turtinė padėtis, o išieškant iš namo dalies, perduodant jį varžytinėse, tai turėtų neigiamą poveikį vaikų ugdymui. R. B. skola, nesusijusi su šeimos poreikių tenkinimu, todėl, padalijant sutuoktinių turtą, ši aplinkybė taip pat labai svarbi. Ginčo

⁴¹ P.Vitkevičius. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius, Justitia 2006. P. 161.

gyvenamasis namas yra vienintelis šeimos būstas"⁴².

Kredito operacijas atliekančios organizacijos - bankai arba organizacijos, kuriems žmonės įsiskolinę, - skolas išieško griežtai įstatymų nustatyta tvarka. Minėtoje byloje iš atsakovo R. B. priteista negražinta paskola. Tačiau žemesnės instancijos teismas nesigilino, kodėl be tinkamo užtikrinimo kredito įstaiga skolino gana didelę sumą. Įkeisti statomą namą -vienintelę nepilnamečių vaikų gyvenamąją patalpą, ir dar reikmėms, nesusijusioms su šeimos interesais, teismas tikrai nebūtų davęs leidimo. Buvo eita kitu keliu - paskolinta be įkeitimo, vėliau nukreipiant išieškojimą į šeimos namą, kuris yra vienintelis nepilnamečių vaikų būstas. Akivaizdu, kad kreditoriui, taip rizikuojant, turi tekti ir tos rizikos padariniai. Teismo sprendimu pagrįstai nelygiomis dalimis padalytas sutuoktinių turtas sumažino galimą kreditoriaus reikalavimo patenkinimą. Taigi, remiantis minėtu pavyzdžiu, galima padaryti pastebėjimą, kad kreditorius teikdamas paskolą vienam iš sutuoktinių turėtų numatyti pasekmes, kurios gali kilti nutraukus santuoką, neatsižvelgiant į tai, kad sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe yra pakankamai vertingas turtas. Kreditorius turi numatyti ir tą aplinkybę, kad dalijant turta, esant pagrindo nukrypti nuo lygių dalių principo, vienam iš sutuoktinių gali būti priteista ženkliai didesnė turto dalis.

Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat konstatavo, kad nepilnamečių vaikų interesas turi prioritetą prieš tėvų kreditorių interesą. Teismas nustatė, kad patenkinus kreditoriaus prašymą pripažinti vienam iš sutuoktinių (skolininkui) nuosavybės teisę į visą butą, o sutuoktinei išmokant atitinkamą kompensaciją, nepilnametis vaikas būtų paliktas be gyvenamojo būsto, o prioritetas būtų suteiktas kreditoriaus interesui, sudarant sąlygas palankiai realizuoti butą ir taip maksimaliai patenkinti kreditoriaus interesą. Remiantis tuo kreditoriaus prašymas negali būti patenkintas.⁴³

Įdomi aptartu aspektu yra byla⁴⁴, kurioje nukrypstant nuo sutuoktinių lygių dalių principo ir padalijant bendrąja sutuoktinių nuosavybe buvusį turta nukentėjo kreditoriaus turtiniai interesai. Teismas sprendimu patenkino pareiškėjų L. T. ir A. T. prašymą nutraukti santuoką abiejų sutuoktinių bendru sutikimu ir patvirtino sutuoktinių sudarytą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Sutuoktiniai susitarė

⁴² LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis c.b. *S.D.B. v. R.B.*, Nr. 3K-3-1002/2002

⁴³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 16 d. nutartis c.b. *Murmansk Shipping Company v I.Š.*, Nr. 3K-3-586/2006.

⁴⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 10 d. nutartis c.b. *L.T v A.T.*, Nr. 3K-3-425/2006.

dėl nepilnametės dukters gyvenimo su motina L. T. ir dėl bendravimo su tėvu A.T. tvarkos. Sutuoktiniai atsižvelgdami į nepilnametės dukters interesus pasidalydami turta, kuri sudarė butas, nustatė, kad 2/3 lieka sutuoktinei L.T., o 1/3 sutuoktiniui. A.T. savo pareigą išlaikyti dukterį iki pilnametystės teikia jam po turto padalijimo tenkančia 1/3 buto dalimi, o taip pat prisiima skolinius įsipareigojimus kreditoriui (nenustatyta, kad paskolos sandoriai susiję su šeimos poreikių tenkinimu).

Tiek I instancijos, tiek apeliacinės instancijos teismai įvertino, kad sutartyje įtvirtintas nukrypimas nuo bendro turto dalių lygybės principo yra pagrįstas, nes taip buvę sutuoktiniai įvertino jų dalyvavimo tvarkant ir išlaikant bendrą turta reikšmę, taip pat nepilnametės dukters, kuri lieka gyventi su motina, interesus. Kartu teismai pripažino, kad kreditorius S. K., įgyvendindamas teises, negali jų suabsoliutinti, taip paneigti pareiškėjų teisę šiems susitarti dėl turto padalijimo, nėra pagrindo laikyti, kad pareiškėjai, susitardami dėl jiems tenkančių turto dalių, elgiasi nesąžiningai, nes byloje esantys duomenys rodo, jog A. T. nerūpestingai tvarko turtinius, finansinius reikalus. Teismas taip pat motyvavo, kad „sutartyje nustatytas nepilnametės dukters išlaikymo būdas – teikti tam tikrą turto dalį – atitinka A. T. turtinę padėtį ir dukters interesą, nes, A. T. kreditoriaus reikalavimu pardavus buto dalį iš varžytynių, nebūtų užtikrinta vaiko teisė iki pilnametystės likti gyventi šeimos gyvenamojoje patalpoje. Teismų vertinimu tai atitinka Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatyme įtvirtintą prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą.“

Taigi, teismai šioje byloje dar kartą konstatavo vaikų interesų prioritetą jų tėvų kreditorių intereso atžvilgiu. Grįžtant prie anksčiau aptartos bylos, galima pasakyti, kad šios bylos yra labai panašios (dalijamu sutuoktiniu turtu yra vienintelis nekilnojamas daiktas; nepilnamečių vaikų interesai kaip pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo; vieno iš sutuoktinių įsipareigojimai kreditoriui), tačiau teismų sprendimai kreditoriaus atžvilgiu gana skiriasi. Pirmojoje byloje kreditoriaus reikalavimas iš dalies tenkintinas (priteista kompensacija iš to sutuoktinio, kuriam perduotas turtas), o kitoje tik pripažinta beturčio skolininko prievolė, dėl kurios įvykdymo, atsižvelgiant į žinomas aplinkybes, galima suabejoti. Kyla klausimas ar pagrįstai teismas priteisė tokio dydžio išlaikymą nepilnametei dukrai, neatsižvelgdamas į jos amžių (iki pilnametystės likę tik pora metų). Juk galėjo teismas kaip ir pirmojoje byloje priteisti kompensaciją ar, nesant galimybės mokėti kompensaciją, nustatyti užfruktą ar kitokiu būdu būtų nustatyta protinga interesų pusiausvyra. Vaiko teisės turi

būti ginamos, tačiau negali būti suabsoliutintos ar panaudotos tam, kad kreditoriaus interesai taptų neginamais.

9. Proceso atnaujinimas bylose dėl sutuoktinių turto padalijimo

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.53 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad teismas, savo sprendimu nutraukdamas santuoką, patvirtina ir sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje sutuoktiniai turi aptarti savo nepilnamečių vaikų ir vienas kito išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir dalyvavimo juos auklėjant klausimus bei kitas savo turtines teises ir pareigas. Sutarties turinys įtraukiamas į teismo sprendimą. Tačiau iš esmės pasikeitus aplinkybėms (vieno buvusio sutuoktinio liga, nedarbingumas ir kt.), buvę sutuoktiniai arba vienas iš jų gali kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo pasekmių sutarties sąlygų pakeitimo. Būtinybė priimti kitokį teismo sprendimą bus dar didesnė, kai pasikeis padėtis buvusių sutuoktinių, tarp kurių nutraukiant santuoką bendras sutuoktinių turtas buvo padalytas ne lygiomis dalimis. Žinoma, teismo sprendimas būna galutinis. Kai santuoka yra nutraukta, negali būti keičiama sutarties ar teismo sprendimo dalis dėl sutuoktinių turto padalijimo, nes tai galėtų pažeisti trečiųjų asmenų interesus. Pareiškiant naują ieškinį galima prašyti peržiūrėti tik tas sutarties ar teismo sprendimo dalis, kurios susijusios su nepilnamečių vaikų išlaikymu, jų gyvenamąją vietą bei buvusiųjų sutuoktinių tarpusavio išlaikymu. Tokios pat aplinkybės galėjo lemti ir nelygių turto dalių priteisimą kiekvienam iš sutuoktinių dalijant bendrąją jungtinę sutuoktinių nuosavybę buvusį turtą.

Kai kurie autoriai kelia klausimą, ar nereikėtų leisti keisti ir bendro sutuoktinių turto padalijimo, jei tas turtas neperleistas tretiesiems asmenims.⁴⁵ Pavyzdžiui, teismo sprendimu E. G. ir A. G. bendru sutarimu buvo nutraukta jų santuoka. Pasidalijant turtą buvo nukrypta nuo lygių dalių principo, kadangi sutuoktinei buvo palikti du nepilnamečiai vaikai, ir jai vienai paskirtas gyvenamasis butas. Priėmus sprendimą sutuoktinė atvežė buvusiam sutuoktiniui vaikus ir pareiškė,

⁴⁵ ⁴⁵ P. Vitkevičius. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius, Justitia 2006. P. 145.

kad negalinti jais rūpintis.⁴⁶ Taigi, kyla klausimas nejaugi jai asmeninės nuosavybės teise būtų galima palikti šeimos butą, o iš nepilnamečių vaikų jį atimti?

Tokiu atveju, tik galima bandyti atnaujinti procesą santuokos nutraukimo byloje. CPK 366 straipsnio trečioji dalis nustato, kad prašymas atnaujinti procesą yra negalimas dėl įsiteisėjusių teismų sprendimų santuokos nutraukimo klausimais, jeigu bent viena šalis įsiteisėjus sprendimui sudarė naują santuoką arba įregistravo partnerystę. Atsižvelgiant į šios teisės normos paskirtį – užtikrinti monogamijos šeimos teisiniuose santykiuose principo įgyvendinimą ir tokiuose santykiuose išvengti poligamijos, darytina išvada, kad CPK 366 trečioji dalis draudžia atnaujinti procesą ne apskritai santuokos nutraukimo byloje, o tik santuokos pripažinimo negaliojančia ar santuokos nutraukimo klausimu, taigi būtent dėl įsiteisėjusio teismo sprendimo dalies, kuria santuoka nutraukta, jeigu vienas iš buvusių sutuoktinių yra sudaręs naują santuoką arba įregistravęs partnerystę. Įstatymas neleidžia revizuoti teismo išvados nutraukti santuoką, todėl CPK 366 straipsnio trečiojoje dalyje nustatytas ribojimas atnaujinti procesą savaime nedraudžia suinteresuotiems asmenims, kai yra minėto straipsnio antrojoje dalyje nurodyti pagrindai, kreiptis į teismą su prašymu atnaujinti procesą santuokos nutraukimo byloje dėl įsiteisėjusio teismo sprendimo dalies, kuria buvo padalytas sutuoktinių esant susituokus įgytas turtas. Vadinasi, nagrinėjant teismo posėdyje prašymą atnaujinti procesą santuokos nutraukimo byloje, neatsižvelgiant į tai, ar ji išnagrinėta pagal ginčo teisenos taisykles ar pagal ypatingosios teisenos, buvusiam sutuoktiniui pateikus teismui liudijimą, patvirtinantį naujos santuokos sudarymo faktą, neatsiranda pagrindo teismui atsisakyti atnaujinti procesą santuokos nutraukimo byloje dėl sprendimo dalies, kuria nutraukiant santuoką buvo padalyta bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė.

⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 15 d. nutartis c.b. *E.G. v. E.G.*, Nr. 3K-3-872/2003 m.

Išvados

1. Sutuoktinių lygiateisiškumas nėra absoliutus. Sutuoktinių lygiateisiškumo principo įgyvendinimas yra betarpiškai susijęs su kitų civilinės teisės principų įgyvendinimu. Įgyvendindami savo teises ir vykdydami pareigas sutuoktiniai turi laikytis ir nepažeisti sąžiningumo, protingumo, neleistinumo piknaudžiauti teise, prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir kitų principų.

2. LR Civilinio kodekso 3.123 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti pagrindai, kuriais remiantis gali būti nukrypstama nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo. Įstatyme įtvirtinti tokie pagrindai: nepilnamečių vaikų interesai, sunki sutuoktinio sveikatos būklė ar turtinė padėtis ir kitos svarbios aplinkybės. Teismų praktikoje tokiomis svarbiomis aplinkybėmis gali būti pripažinta kiekvieno iš sutuoktinių indėlis įsigyjant bendrą turtą, sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo ir kitos aplinkybės, dėl kurių nustatomas realus poreikis vienam iš sutuoktinių priteisti didesnę turto dalį.

3. Išnagrinėjus nukrypimo nuo lygių dalių principo atvejus nutraukiant santuoką lyginamuoju metodu, galima konstatuoti, kad būtinybę esant pagrindui padalyti turtą nelygiomis dalis numato tiek kontinentinės, tiek bendrosios teisės valstybės. Lietuvos Respublikoje esantis nagrinėto klausimo reguliavimas ir teisminė praktika atitinka daugelio užsienio valstybių įstatymuose įtvirtintą reglamentavimą ir teismų praktiką. Nei vienoje valstybėje nėra įtvirtintas baigtinis sąrašas aplinkybių, kurios gali būti pagrindu padalyti sutuoktinių turtą nelygiomis dalimis, tačiau įtvirtinta teismo teisė kiekvienu konkrečiu atveju svarbiomis pripažinti bet kurias kitas aplinkybes, leidžiančias nukrypti nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo.

4. Teismas spėsdamas turto padalijimo bylą privalo ne tik nurodyti, kad yra pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo, bet ir nurodyti, kokius įstatymo saugomus interesus tai apsaugos, ir kiek toks nukrypimas nuo lygių dalių principo yra tikslingas ir būtinas. Tik vadovaujantis minėta taisykle nepagrįstai nebūtų pažeidžiami teisėti vieno iš sutuoktinių interesai.

5. Teismas nustatęs, kad yra pagrindas, kuriuo remiantis galima turtą sutuoktiniams padalyti nelygiomis dalimis, priteisia vienam iš sutuoktinių didesnę bendro turto dalį, dažnai nevertinęs situacijos, kad vien tam tikro turto paskyrimas

natūra pilnai gali užtikrinti sutuoktinio interesus kartu nenukrypstant nuo sutuoktinių turto lygių dalių principo.

6. Padalijant sutuoktinių turtą, nepilnamečių vaikų interesas turi prioritetą jų tėvų kreditorių intereso atžvilgiu. Teismai, vadovaudamiesi minėta taisykle, pilnai užtikrina nepilnamečių vaikų interesus, tačiau dėl to kartais paminamos kreditoriaus teisės. Vaiko teisės turi būti ginamos, tačiau negali būti suabsoliutintos ar panaudotos tam, kad kreditoriaus interesai taptų neginamais.

SANTRAUKA

Magistriniame darbe nagrinėjamas sutuoktinių lygiateisiškumo principo apribojimas, pasireiškiantis turto padalijimu nelygiomis dalimis nutraukiant santuoką. Darbe atskleidžiama nukrypimo nuo lygių dalių principo nutraukiant santuoką instituto esmė, analizuojamos pagrindines jo teorinės ir praktinės problemos, nurodomi galimi jų sprendimo variantai.

Remiantis Lietuvos ir užsienio valstybių teismų praktika nagrinėjami pagrindai, kuriais remiantis turtas gali būti padalijamas nelygiomis dalimis. Nepilnamečių vaikų interesai, sutuoktinio sveikatos būklė ar turtinė padėtis, tai įstatymo įtvirtinti pagrindai leidžiantys nukrypti nuo sutuoktinių lygių dalių principo. Be minėtų pagrindų teismui yra suteikta teisė pagrindu nukrypti nuo lygių dalių principo pripažinti ir kitas svarbias aplinkybes. Dažniausiai teismų praktikoje pasitaikantys pagrindai yra nelygus indėlis įgyjant turtą, sutuoktinio kaltė, sutuoktinio veiksmai, kuriais sumažintas bendraja jungtine nuosavybe esantis turtas ir pan. Kiekvienu atveju būtina ne tik nurodyti, kad yra pagrindas nukrypti nuo lygių dalių principo, bet ir nurodyti, kokius įstatymo saugomus interesus tai apsaugos, ir kiek nukrypimas nuo lygių dalių principo yra tikslingas ir būtinas.

Nukrypimo nuo lygių dalių principo atvejų analizė pateikiama per glaudžiai su nagrinėjama tema susijusius klausimus, tokius kaip sutuoktinių lygiateisiškumas, dalytino turto nustatymo problema ir kitus. Taip pat atskirai aptariami nukrypimo nuo lygių dalių principo pagrindai, bei apžvelgiamas reguliavimas užsienio valstybėse.

SUMMARY

Masters' work analyses limitations to the principle of equality between spouses, evidenced by unequal division of marital property in case of divorce. The work reveals the essence of the institute of deviation from the principle of equitable distribution upon dissolution of marriage, it likewise analyses the main theoretical and practical problems arising out of the latter institute, notes the ways of possible solutions.

Lithuanian and foreign countries' jurisprudence is referred to when considering the grounds for dividing and distributing marital property in unequal parts. Interests of minor children, health of a spouse or his/her economic circumstances are the grounds for the deviation from the principle of equitable distribution of marital assets as set forth by law. The court is entitled to deviate from the aforementioned principle on other than enumerated grounds, if it holds that different circumstances are material to the case. The grounds most commonly found in jurisprudence are unequal contribution to the acquisition of marital property, fault of a spouse, actions on the part of a spouse diminishing the value of marital assets, etc. Each time for the court in charge of the case it is necessary to prove both, the ground for the deviation from the principle of equitable division of marital property, and refer to specific interests protected by law, define how justifiable and essential the deviation is.

The analysis of deviation from the principle of equitable division of marital assets is presented with a help of defining problems, closely related to the topic. Those problems are such as equality between spouses, identification of assets to be divided and distributed and the like.

The grounds for deviating from the principle of equal division of marital property are discussed separately, as well as the relevant regulation in foreign countries.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos įstatymai ir tarptautinės sutartys:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Žinios. 1992, Nr. 31-953; 1996, Nr. 64 1501).
2. 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija su papildomu 7 protokolu (Žinios. 1995, Nr. 40-987).
3. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žinios. 1995, Nr. 60-1501).
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (Žinios. 2000, Nr. 74).
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Žinios. 2002, Nr. 36).
6. Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (Žinios. 2000, Nr. 74-2262).
7. 1996 m. kovo 14 d. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (Žinios. 1996, Nr. 33-807).
8. Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksas (Žinios. 1969, Nr. 21-186).

II. Specialioji literatūra:

1. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Pirmasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2002;
2. Pranciškus Stanislavas Vitkevičius. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai Vilnius: Justitia 2006;
3. D. Asser, E. Baltutyte, A. Driukas, P.Koverovas ir kiti. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
4. Gediminas Sagatys. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
5. Civilinė teisė. 1997. Kaunas;
6. Mindaugas Maksimaitis. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1998.

7. Mindaugas Maksimaitis, Stasys Vansevičius. Lietuvos valstybės ir teisės istorija. Vilnius: Justitia, 1997
8. D. Marcinkevičienė. Vedusiųjų visuomenė: santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje – XX amžiaus pradžioje. Vilnius: Vaga, 1999;
9. Комментарий к Семейному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. Крашенинникова П. В. и Седугина П. И. М., 2000;
10. Ronald R. Tweel, Elizabeth P. Coughter. Deviations From A 50-50 Split of Marital Assets in Equitable Distribution. Virginia Lawyer. February, 2001;
11. Krause H.D., Meyer D.D. Family Law. West Publishing Company, 1987;

III. Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. A. v O. A.*, Nr. 3K-3-479/2005
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje *G. J. v L. J.*, Nr. 3K-3-461/2005
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v R. K.* Nr. 3K-3-435/2004
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. M. v A. M.* Nr. 3K-3-165/2004;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 02 d. nutartis civilinėje byloje *J. R. v St. R.* Nr. 3K-3-449/2003;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *L. K. v A. K.* Nr. 3K-3-557/2003;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v V. G.* Nr. 3K-3-267/2005;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje *V. B. v R. B.* Nr. 3K-3-345/2003;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *J.S v A.S* Nr. 3K-3-126/2006;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. V. v L. V.* Nr. 3K-3-355/2003;

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje *O. P. v V. P.* Nr. 3K-3-1334/2002;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje *R. Š. v R. Š.* Nr. 3K-3-1180/2002;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v J. S.* Nr. 3K-3-1054/2002;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *L. I. v M. J.* Nr. 3K-3-115/2002;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje *A. L. v R. L.* Nr. 3K-3-251/2006;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. v R. B.* Nr. 3K-3-1002/2002;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje *R. V. v D. V.* Nr. 3K-3-365/2001;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *A. J. v A. J.* Nr. 3K-3-791/1999;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *S.B. v R.B.* Nr. 3K-3-177/2007;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje *N. B. v A. B.* Nr. 3K-3-460/2004;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *G. P. v A. P.*, Nr. 3K-3-628/2005;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *S. B. v R. B.*, Nr. 3K-3-177/2007;
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje *A. T., E. T. v A. T.*, Nr. 3K-3-188/2007;
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 . birželio 21 d. Nr. 35 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“